

ИЗДАТЕЛ

научно списание

Том XXIV, книжка 1, 2022

PUBLISHER

scientific journal

Vol. XXIV, Issue 1, 2022

ЗА БУКВИТЕ
О ПИСМЕНОХЪ

Профил на списанието

Списание „Издател“ публикува научни текстове във всички исторически, практически и теоретични области на книгоиздаването в България и чужбина. Целта е списание „Издател“ да се утвърди като национален и международен научен форум, който чрез висококачествени авторски изследвания и рецензии на български и английски да отразява целия спектър от теми, отнасящи се до създаването, възпроизвеждането и употребата на книжни продукти. За да постигне високо качество, редакционната колегия разчита на принципите на професионалния подбор, независимата оценка и системността на издателската процедура. Основните тематични рубрики на списанието са: Към читателя; Практика и опит; История на книгата; Теоретични аспекти; Нови подходи и иновации; Рецензии и анотации; Писма до редактора.

Списание „Издател“ започва да излиза през 1994 г. по инициатива на група интелектуалци. В периода 2003–2018 г. списанието излиза като съвместно академично издание на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ и Университета по библиотекознание и информационни технологии. Негов дългогодишен главен редактор е проф. Лъчезар Георгиев. От 2019 г. списанието се издава самостоятелно от издателство „За буквите – О писменехъ“ при УниБИТ.

Изпращайте вашите въпроси, мнения и предложения на: publisher@unibit.bg

Journal Scope

The Publisher journal aims to publish scientific publications related to the historical, practical and theoretical aspects of book publishing in Bulgaria and abroad. The aim is to establish the Publisher journal as a national and international scientific forum, which through high quality academic papers and reviews in Bulgarian and English to reflect the full range of topics related to the creation, reproduction and use of literary products. In order to achieve high quality, the editorial board will rely on the principles of professional selection, independent blind evaluation and systematic publishing procedure. The main thematic rubrics of the journal are: Editorial; Practice and Experience; Book History; Theoretical Aspects; New Approaches and Innovations; Reviews and Annotations; Letters to the Editor.

For questions, suggestions and collaboration: publisher@unibit.bg

Издатель

Научно списание
година XXIV, книжка 1, 2022

Publisher

Scientific Journal
Vol. XXIV, Issue 1, 2022

ЗА БУКВИТЕ
О ПИСМЕНОУ

ГЛАВЕН РЕДАКТОР

Доц. д-р Васил Загоров
Факултет по библиотекознание и
културно наследство
Университет по библиотекознание и
информационни технологии
бул. „Цариградско шосе“ № 119,
ет. 2, стая 201
София 1784, България
тел.: +359 884 29 76 79
е-поща: v.zagorov@unibit.bg

ИЗДАТЕЛ

„За буквите – О писменехъ“
Университет по библиотекознание и
информационни технологии
ДИРЕКТОР
Доц. д-р Диана Стоянова
бул. „Цариградско шосе“ № 119,
ет. 2, стая 213
София 1784, България
тел.: +359 879 14 83 85
е-поща: d.stoyanova@unibit.bg

Списание „Издател“ излиза два пъти
годишно: книжка 1 – януари – юни;
книжка 2 – юли – декември.
Формат: 70/100/16. Печатни коли: 5.

С изпращането на текст и илюстрации
до Академично издателство
„За буквите – О писменехъ“ авторът
се съгласява да преотстъпи правото за
публикуването, анонсирането и
разпространението им за нуждите на
всички издания на „За буквите –
О писменехъ“. Материали, които не са
одобрени за публикуване, не се
редактират и не се връщат на
авторите.

EDITOR-IN-CHIEF

Assoc. Prof. Vasil Zagorov, PhD
Faculty of Library Studies and
Cultural Heritage
University of Library Studies and
Information Technologies
119, Tsarigradsko Shosse Blvd.
fl. 2, room 201
Sofia 1784, Bulgaria
tel. +359 884 29 76 79
E-mail: v.zagorov@unibit.bg

PUBLISHER

„Za Bukvite – O Pismeneh“
University of Library Studies and
Information Technologies
DIRECTOR
Assoc. Prof. Diana Stoyanova, PhD
119, Tsarigradsko Shosse Blvd.
fl. 2, room 213
Sofia 1784, Bulgaria
tel.: +359 879 14 83 85
E-mail: d.stoyanova@unibit.bg

Publisher Journal is published twice a
year: book I – January – June;
book II – July – December.
Size: 70/100/16. Printed Quires: 5.

By sending texts or illustrations to the
„Za Bukvite – O Pismeneh“ Publishing
House the author agrees to submit the
copyright for publishing, dissemination
and announcing in all „Za Bukvite –
O Pismeneh“ editions. Materials that
are not approved for publication are not
edited and are not returned to the
authors.

Главен редактор:

Доц. д-р Васил Загоров (България)

Заместник главен редактор:

Доц. д-р Любомира Парижкова
(България)

Редакционна колегия:

Проф. д.ик.н. Стоян Денчев
(България)

Проф. д.н. Ирена Петева
(България)

Проф. д-р Лъчезар Георгиев
(България)

Доц. д-р Тереза Тренчева
(България)

Проф. д-р Невила Рама
(Албания)

Доц. д-р Карла Базили
(Италия)

Проф. д-р Агата Вълчак Ниеведомска
(Полша)

Доц. д-р Майкъл Бук
(САЩ)

Проф. д-р Каролин Арчър
(Великобритания)

Проф. Натали Стоянофф
(Австралия)

Доц. д.п.н. Нина Пономарьова
(Русия)

Проф. д-р Александър Циганенко
(Русия)

Веселин Тодоров
(България)

Editor-in-Chief:

Assoc. Prof. Vasil Zagorov (Bulgaria)

Editor:

Assoc. Prof. Lubomira Parijkova
(Bulgaria)

Editorial Board:

Prof. Stoyan Denchev, DSc
(Bulgaria)

Prof. Irena Peteva, DSc
(Bulgaria)

Prof. Luchezar Georgiev
(Bulgaria)

Assoc. Prof. Tereza Trencheva
(Bulgaria)

Prof. Nevila Rama
(Albania)

Assoc. Prof. Carla Basili
(Italy)

Prof. Agata Valchak Nievedomska
(Poland)

Assoc. Prof. Michael Boock
(USA)

Prof. Caroline Archer
(Great Britain)

Prof. Natalie Stoianoff
(Australia)

Assoc. Prof., DSc Nina Ponomareva
(Russia)

Prof. Alexander Tsiganenko
(Russia)

Veselin Todorov
(Bulgaria)

Съдържание		Contents
<i>История на книгата</i>		<i>Book History</i>
Цензорът – либерал Николай Фьодорович фон Крузе (по архивни материали) <i>Елена Перевалова</i>	5	Censor – Liberal Nikolai Fedorovich von Kruse (according to archival materials) <i>Elena Perevalova</i>
Стипендията по книжарство и печатарство „Христо Г. Данов“ (1905–1944) <i>Жоржета Назърска</i>	14	The “Christo G. Danov” Scholarship in Book Distribution and Printing (1905–1944) <i>Georgeta Nazarska</i>
<i>Теоретични аспекти</i>		<i>Theoretical Aspects</i>
Антологията като книжен и издателски феномен <i>Алберт Бенбасат</i>	28	Anthology as a Book and Publishing Phenomenon <i>Albert Benbasat</i>
<i>Нови подходи и иновации</i>		<i>New Approaches and Innovations</i>
Креативните индустрии в икономиката на знанието <i>Димитър Ганчев</i>	39	Creative Industries in the Knowledge Economy <i>Dimitar Gantchev</i>
Поредицата „Периодика и литература“ в дигитална среда <i>Силвия Найденова, Габриела Георгиева</i>	52	Book Serial Periodicals and Literature of Bulgarian Academy of Sciences in a Digital Medium <i>Silviya Naydenova, Gabriela Georgieva</i>
<i>Практика и опит</i>		<i>Practice and Experience</i>
„Библиотеки на емоциите“ – нов прочит на книгите и психологически метод за класифициране <i>Елена Попова</i>	61	“Libraries of Emotions” – a new Way of Reading Books and a Psychological Method of Classification <i>Elena Popova</i>
<i>Рецензии и аномации</i>		<i>Reviews and Annotations</i>
Пътеводителят по универсалното хуманитарно знание на XXI век „Fax Eruditio“ – Светът като на длан <i>Марина Енчева, Анна Мария Таммаро</i>	70	Guide to the Universal Humanitarian Knowledge of the 21 st Century “Fax Eruditio” – The world in the Palm of your Hand <i>Marina Encheva, Anna Maria Tammaro</i>
Указания за авторите	73	Guidelines for Authors

ИСТОРИЯ НА КНИГАТА
BOOK HISTORYЦЕНЗОРЪТ – ЛИБЕРАЛ НИКОЛАЙ ФЬОДОРОВИЧ ФОН КРУЗЕ
(ПО АРХИВНИ МАТЕРИАЛИ)**Елена Перевалова***Московски политехнически университет*

Резюме: На базата на слабо изучени архивни документи в статията се разглежда дейността на цензора на Московския цензорен комитет Н. Ф. Крузе. Анализът на тези материали позволява да се уточни ролята на Крузе във формирането на либералните настроения на руската интелигенция в първите години от управлението на император Александър II.

Ключови думи: Н. Ф. Крузе; М. Ф. Катков; „Русский вестник“; цензура

Името на Николай Фьодорович фон Крузе (1823–1901) е било много популярно сред руската либерална интелигенция в края на 50-те години на XIX век. След завършването на Харковския университет, от март 1885 г. до декември 1888 г., той заема длъжността цензор към Московския цензурен комитет и става известен като един от най-смелите и либерални дейци в тази област (TsGA Moskva. F. 31, Op. 1, Ed. 124). „Неустрасим боец“, благодарение на когото „за първи път до бедния народ достигат великите думи: наука, истина, отечество, свобода, граждански права“ – пише за него Н. А. Некрасов (Nekrasov, N. A., 1947–1953). Противниците на реформите виждали в Крузе реална заплаха за установения ред. „Приятел на всички западнофили и славянофили, приятел на Катков, кореспондент на Херцен, готов на всичко и желаещ промени“ – така го е характеризирал през 1858 г. московският генерал-губернатор граф А. А. Закревски в адресирана до шефа на жандармите и главен управляващ на III отделение княз В. А. Долгоруков „Записка за различни неблагоприятни разговори и неблагоприятни лица“ (Lemke, M.: 7). Името на Михаил Никифорович Катков (1818–1887) – журналист, редактор и издател на московския обществено-политически ежемесечник „Русский вестник“, в

„Записката“ е споменато неслучайно: неговото списание, основано през 1856 г., се е смятало за едно от най-смелите и опозиционни издания през първите реформаторски години на Александър II, като за това сериозна заслуга има Крузе, разрешавайки за публикуване, според съвременниците, „такива неща, като във вашата лондонска книгопечатница“ (GARF. F. 109, Op. 1, D. 1802, l.1). Именно през периода, когато цензор на „Русский вестник“ е бил Крузе, в него са отпечатани остро социалните „Губернски очерци“ на М. Е. Салтиков-Шчедрин, разобличителните повести и разкази на П. И. Мелников-Печорски, М. Вовчок и И. В. Селиванов, стихотворенията на току-що завърналия се от заточение петрашеевец А. Н. Плещеев, цикълът очерци за злоупотреби в полицията на С. С. Громеки и други резонансни публикации.

Дейността на Крузе неведнъж е била подлагана на „мъмрене“, „обяснение“, „предупреждение и „наказание“ от страна на Министерството на народното просвещение, което в онези години е отговаряло за цензурата. За това свидетелстват документи от фондовете на Руския държавен исторически архив в Санкт Петербург (ЦГИА СПб), Централния държавен архив в Москва (ЦГА Москва) и Руската държавна библиотека (ОР РГБ). В настоящата статия е направен опит да се обобщат сведенията, открити в тях, и да се открие ролята на Крузе за формирането на либерални настроения през първите години от управлението на Александър II.

Първоначално, когато Крузе е разрешавал публикуване в „Русский вестник“ на материали, засягащи теми, доскоро строго забранени, реакцията на министерството се е изчерпвала с настойчиво настояване „да се направи внушение“. Например в началото на 1857 г. той пропуска откъси от спомените на Д. Б. Мьортви (1760–1824) за събитията около въстанието на Пугачов през 1774 г. в Алатирския уезд, Симбирска губерния. В мемоарите на бившия московски градоначалник и сенатор, свидетел на пугачовския бунт, живо и ярко е разказана историята за патилата на семейството му, което е принудено чрез бягство да се спасява от метежниците. Министърът на народното просвещение А. С. Норов, след като се запознал с публикацията, сметнал за неуместно „разгласяването и опресняването в паметта на публиката на действията на неистовите тълпи през пугачовското време“, но като за първи път, посочил на попечителя на Московския учебен окръг Е. П. Ковалевски „недостатъчното благоразумие и предпазливост както на редактора, така и на цензора“ и молел на всеки от тях да бъде направено „съответното внушение [...] като им се обясни, че в случай на последващи появи в това издание на подобни статии или прекалено свободни разсъждения относно общественото и държавно

устройство, каквито нееднократно са се появявали в това списание, и единият, и другият ще бъдат строго наказани“ (TsGIA SPb. F. 722, Op. 1, Ed. 4049). Обаче нито Крузе, нито Катков се съобразяват с думите на министъра и в „Русский вестник“ продължават да излизат материали, нелицеприятно описващи руските порядки, разобличаващи административния и полицейския произвол, чиновническия бюрократизъм на всички равнища, корупцията, зверствата, безнаказаността на помещиците и т.н. Последната тема през годините, предшестващи селската реформа, е била една от най-злободневните и поради това привлича вниманието на висшите цензурни институции. Забележки биха могли да предизвикат даже текстове, в които няма и намек за разобличаване или съобщаване за жестокост на помещиците, като стихотворението на А. Н. Плещчеев „Трудитесь, бедные, вы отдыху не зная...“. За разрешението то да бъде публикувано през юли 1858 г., на Крузе „е обърнато внимание“, понеже, по мнението на министъра, авторът „много рязко изразява тежкия труд на крепостните хора и надеждите за по-доброто им бъдеще“ (TsGIA SPb. F. 772, Op. 1, Ed. 4545). „Строго мъмрене“ е направено на Крузе и за пропускането в мартенския брой на „Русский вестник“ през 1857 г. на коментари за крепостния певчески хор на диригента и композитор княз Ю. Н. Голицин. „Нашите хорове [...] са просто орган – пише музикалният критик на списанието, – в който всяка тръба е собственост на господаря [...] тук волята на господаря се е възплътила в тялото и костите на неговите крепостни селяни и всеки от тези певци е олицетворен израз на призванието и музикалното образование на господаря“ [N. Panovski: 163]. Министърът определя тези изрази като „неприлични и неуместни“ (TsGA Moskva. F. 31, Op. 5, Ed. 390), а оскърбеният княз Голицин даже обвинява Крузе в „увлечение по духа на парииите“ и настоява за опровержение (TsGIA SPb. F. 772, Op. 1, Ed. 4196).

И накрая, през декември 1857 г., на Крузе е направена „най-строга забележка“ за пропускането в първия декемврийски брой на „Русский вестник“ на стихотворението на Г. В. Кугушев „Дуняша. Легенда от най-стари времена“, в което е обрисувана трагична картина от близкото крепостническо минало: господарят, след неуспешен опит да притежава пожеланата от него селска девойка („Хоть ты, говорит он, как день хороша, // Но все ж ты моя по ревизьи душа, // по купчей и прочим другим крепостям, // к тому же я друг полицейским властям“), я убива заедно с нейния годеник, но полицията замита делото. Според министъра стихотворението на Кугушев „общо като съдържание и по отделни строфи е такова, че никога не е трябвало да бъде отпечатано“, а неговата поява в

списанието „доказва съвършената липса на приличие и такт както у издателя, приел стихотворението в списанието си, така и у цензора, позволил то да бъде отпечатано“ (TsGIA SPb. F. 772, Op. 1, Ed. 4308). Норов, в писмото си до помощник-попечителя на Московския учебен окръг, напомня, че на цензорите „е възложена важна и свещена отговорност да опазват литературата от осъдителни отклонения от пътя, по който тя може да работи за полза на Правителството и обществото“, и обещава, че ако се повтори нещо подобно, ще бъдат предприети „порадикални мерки“ (Ibidem). За да се избегнат подобни случаи в бъдеще, от Крузе и Катков е получено писмено потвърждение за запознаване със забележката по повод „точното ръководство“ (Ibidem).

Обаче още във втория декемврийски брой от 1857 г. на „Русский вестник“ с разрешението на Крузе е отпечатана речта на известния московски откупчик, милионера В. А. Кокорев, произнесена на банкета на 28 декември 1857 г. Речта е по повод императорския рескрипт от 20 ноември същата година, упълномощаващ Виленския, Гродненски и Ковенски генерал-губернатор В. И. Назимов да изготви проект за промяна на положението на селяните. По същество, в рескрипта става дума за селска реформа, чиято подготовка до момента е била тайна. Едва на 7 декември рескриптът е бил отпечатан на френски език в излизания в Петербург вестник „Le Nord“, а на 24 декември се появява на руски в официалната преса. Самият факт – произнасяне на речта на банкета, което през онези години е било единственият възможен вид политическа манифестация, не е бил осъдителен. Обаче публикуването на емоционалното, страстно изказване на Кокорев в „Русский вестник“, чийто тираж по онова време достигал почти 6 хиляди екземпляра, широко огласило готвената от правителството селска реформа. И по тази причина Норов, определяйки речта „и по съдържание, и по начина на изложение крайно неприлична и неумерена за списанието“, настоява Крузе да бъде наказан със „строغو мъмрене“ (TsGA Moskva. F. 31, Op. 5, Ed. 403). Издаването на поръчаните от Кокорев отделни копия на речта, също разрешено от Крузе (от поръчаните 10 хиляди успяват да отпечатат 3450), е спряно, отпечатаните бройки са иззети от печатницата на списанието и са унищожени. Оцеляват само 500 бройки, които е разрешено да се дадат на автора [TsGA Moskva. F. 31, Op. 5. Ed. hr. 402]. Раздразнението на министъра от московския цензор се усилвало и от това, че след публикуването на речта му, Кокорев на обяд на 16 януари 1858 г. произнася тържествен тост в чест на Крузе „като за човек, прозрял висшите възгледи на правителството за литературата и по тази причина не ограничава изказвания на свободната

мисъл за нея“ (TsGA Moskva. F. 31, Op. 5, Ed. 17). По този начин цензорът, който е длъжен да пази правителствените интереси, изведнъж се превръща в политическа фигура, в проводник на широка гласност и едва ли не в символ на свободомислието. Популярността на Крузе в средите на либералната интелигенция е била толкова голяма, че в негова чест е организирана обществена демонстрация, а през февруари 1858 г. му е връчен поздравителен адрес от 53 литератори и обществени дейци. Сред подписалите са: Н. Г. Чернишевски, Н. А. Некрасов, М. Л. Михайлов, М. Е. Салтиков, Н. А. Добролюбов, В. Д. Спасович, В. П. Безобразов и други видни демократични и либерални дейци, а през април същата година петербургските литератори организират честване на Крузе. Това вече министърът не можел да понесе. За инцидента с речта той сметнал за необходимо да доложи на императора, но последният, както е видно, не придава особено значение на случилото се и този път „пропуските на г. Крузе са оставени без наказание“ (TsGA Moskva. F. 31, Op. 5, Ed. 403). Съобщавайки за това в Москва, министърът, въпреки всичко, настоява „да се имат предвид всички забележки към Крузе и към останалите цензори“, като подчертава, че „подобни необмислени постъпки на цензора са повод за извънредни административни мерки и случайни постановления“. За да се избегне това, настоятелно препоръчва на цензорите „да не [...] постъпват самонадеяно, да не [...] се увличат от направленията на една или друга школа или партия, да не търсят популярност, а при съмнителни случаи [...] да молят за решение висшето началство“ (Ibidem).

Крузе обаче не само не бърза да иска „разрешение от висшето началство“, но на забележките отговаря с обяснителни записки, в които много красноречиво, искрено и емоционално прокарва мисълта, че цензорните ограничения са в услуга именно на враговете на Русия. Според него клеветата, в съчетание с различните обвинения, поражда в обществото недоверие и подозрителност. Затова той настоява за независимост на ума и таланта като необходими условия литературата да изпълни своето предназначение (N, 1898). Така, като отговор на искането на Петербург за обяснение на какво основание е допуснал за отпечатване постановлението на Санктпетербургското градско депутатско събрание по повод отказа на Н. А. Безобразов¹ да приеме грамотите на коренните жители (TsGA Moskva. F. 31, Op. 5, Ed. 412), Крузе твърдо и смело отстоява правата на печата и необходимостта да се спазва принципът на гласността. „Нито в цензорния комитет, нито в частните предписания на висшето началство не е постановена каквато и да е забрана относно препечатването на протоколите на Санктпетербургската дума – пише Крузе. – [...] Ще си

позволя да попитам: на какво основание аз мога да откажа на редакцията правото ѝ да препечатва правителствени постановления и разпореждания – право, дадено ѝ от самото правителство? Цензорът не може и не трябва да постъпва произволно, това му е забранено и от Закона, и от съвестта“ (TsGA Moskva. F. 31, Op. 5, Ed. 413). Прави впечатление изключително решителният тон на обясненията на Крузе, които, според Е. П. Ковалевски, станал министър на народното просвещение на мястото на Норов през март 1858 г., са изпълнени с „неприлични думи и дръзки изрази“ (TsGA Moskva. F. 31, Op. 5, Ed. 404). „Той е в ролята на обвинител и съдия на [...] властимащите“ – пише министърът на попечителя на Московски окръг, обещавайки, както и неговият предшественик, „най-неприятни последици“ за вироглавия цензор при повторение на „подобни постъпки“ (Ibidem).

Натискът върху Крузе се засилва и на 12 декември 1858 г. той е отстранен от длъжност, като по този начин приключва неговата кратка кариера като цензор. Очевидно решението е голям удар за него, защото още на 28 януари 1859 г. той съобщава за решението си „да напусне държавната служба“ (TsGA Moskva. F. 31, Op. 5, Ed. 420). И макар че Крузе по-късно не заема длъжности в земски учреждения и се занимава с публицистика, годините служба в Московския цензорен комитет остават връх в неговата обществена дейност.

Смелостта на Крузе, която той проявява при защитата на интересите на печата, отстоява правото свободно да се изразява мнение, неговата независимост и чувство за собствено достойнство в общуването му с най-високопоставени чиновници в голяма степен спомагат за формирането в предреформеното руско общество на представи за печата като служба на обществото, като средство за борба с рутината, застоя и всички форми на социалното зло.

БЕЛЕЖКИ

¹ Изявлението на Н. А. Безобразов, който, като представител на едрата земевладелска аристокрация, отказва да приеме от Градската дума грамота за присъждането му на званието „коренен жител“, под предлог, че „той е част от древното московско дворянство и не иска да бъде в числото на хората от среден род“, се е разпространявало в преписи и е предизвиквало възмущение сред прогресивно настроената столична интелигенция.

ЛИТЕРАТУРА

ГАРФ. Ф. № 109, оп. 1, а. е. 1802, л. 1.

Лемке, М. (1904). Эпоха цензурных реформ (1859–1865). Санкт Петербург, с. 512.
Н. Московский обед 28 декабря 1857 г. и его последствия. (1898). – В: *Русская старина*, кн. 1, с. 49–72.

Н. П-ий [Н. М. Пановский]. (1857). Музыкальная хроника. – В: *Русский вестник*, Март. Кн. 2. Современная летопись, с. 162–165.

Некрасов, Н. А. (1948). Н. Ф. Крузе. – В: **Некрасов, Н. А.** Полное собрание сочинений и писем. Т. 2: Стихотворения. 1856–1877. Состав. Корней Чуковский. Москва: Гос. изд-во худож. лит.

ЦГА Москвы. Ф. № 31, оп. 5, а. е. 420. Московский цензурный комитет от надводного советника г. фон Крузе. Прошение. 28 декабря 1859 г.

ЦГА Москвы. Ф. № 31, оп. 5, а. е. 17. Письмо Министра народного просвещения попечителю Московского учебного округа от 25 января 1858 г.

ЦГА Москвы. Ф. № 31, оп. 5, а. е. 390. Письмо Министра народного просвещения попечителю Московского учебного округа от 11 сентября 1857 г.

ЦГА Москвы. Ф. № 31, оп. 5, а. е. 402. Письмо Московского генерал-губернатора попечителю Московского учебного округа от 26 января 1858 г.

ЦГА Москвы. Ф. № 31, оп. 5, а. е. 403. Письмо Министра народного просвещения попечителю Московского учебного округа от 16 января 1858 г. № 117.

ЦГА Москвы. Ф. № 31, оп. 5, а. е. 403. Письмо Министра народного просвещения попечителю Московского учебного округа от 28 февраля 1858 г.

ЦГА Москвы. Ф. № 31, оп. 5, а. е. 404. Письмо Министра народного просвещения попечителю Московского учебного округа от 15 сентября 1858 г.

ЦГА Москвы. Ф. № 31, оп. 5, а. е. 412. Письмо Министра народного просвещения попечителю Московского учебного округа от 16 ноября 1858 г.

ЦГА Москвы. Ф. № 31, оп. 5, а. е. 413. Объяснение цензора Крузе от 2 декабря 1858 г.

ЦГА Москвы. Ф. № 31, оп. 1, а. е. 124. Формулярный список о службе бывшего цензора Московского цензурного комитета, ныне причисленного к Министерству народного просвещения надворного советника фон Крузе. Составлен 22 декабря 1858 г.

ЦГИА СПб. Ф. № 722, оп. 1, а. е. 4049. Письмо Министра народного просвещения попечителю московского учебного округа от 29 января 1857 г.

ЦГИА СПб. Ф. № 772, оп. 1, а. е. 4196. Дело о статье, пропущенной в „Русском вестнике“ цензором Московского цензурного комитета „Н. Ф. Крузе“ касательно певческого хора кн. Голицына.

ЦГИА СПб. Ф. № 772, оп. 1, а. е. 4308. Письмо Министра народного просвещения помощнику попечителя Московского учебного округа от 27 декабря 1857 г.

ЦГИА СПб. Ф. № 772, оп. 1, а. е. 4545. Письмо Министра народного просвещения помощнику попечителя Московского учебного округа от 26 июля 1858 г.

REFERENCES

GARF. Ф. № 109, оп. 1, а. е. 1802, л. 1.

Lemke, M. (1904). Epoha tsenzurnyh reform (1859–1865). Sankt Peterburg, s. 512.

N. Moskovskiy obed 28 dekabrya 1857 g. i ego posledstvia. (1898). – V: *Russkaya starina*, kn. 1, s. 49–72.

N. P-iy [N. M. Panovskiy]. (1857). Muzykalynaya hronika. – V: *Russkiy vestnik*, Mart. Kn. 2. Sovremennaya letopisy, s. 162–165.

Nekrasov, N. A. (1948). N. F. Kruze. // *Polnoe sobranie sochineniy i pisem. T. 2 : Stihotvorenia. 1856-1877. / sostav. Korney Chukovskiy. Moskva: Gos. izd-vo hudozh. lit. TsGA Moskva. F. № 31, op. 5., a. e. 420. Moskovskiy tsenzurny komitet ot nadvodnogo sovetnika g. fon Kruze. Proshenie. 28 dekabrya 1859 g. TsGA Moskva. F. № 31, op. 5., a. e. 420.*

TsGA Moskva. F. № 31, Op. 5, a. e. 17. Pisymo Ministra narodnogo prosveshthenia popechitelyu Moskovskogo uchebnogo okruga ot 25 yanvarya 1858 g. TsGA Moskva. F. № 31, Op. 5, a. e. 17.

TsGA Moskva. F. № 31, op. 5, a. e. 390. Pisymo Ministra narodnogo prosveshthenia popechitelyu Moskovskogo uchebnogo okruga ot 11 sentyabrya 1857 g. TsGA Moskva. F. № 31, op. 5, a. e. 390.

TsGA Moskva. F. № 31, Op. 5, a. e. 402. Pisymo Moskovskogo general-gubernatora popechitelyu Moskovskogo uchebnogo okruga ot 26 yanvarya 1858 g. TsGA Moskva. F. № 31, Op. 5, a. e. 402.

TsGA Moskva. F. № 31, op. 5, a. e. 403. Pisymo Ministra narodnogo prosveshthenia popechitelyu Moskovskogo uchebnogo okruga ot 28 fevralya 1858 g. TsGA Moskva. F. № 31, op. 5, a. e. 403.

TsGA Moskva. F. № 31, op. 5, a. e. 404. Pisymo Ministra narodnogo prosveshthenia popechitelyu Moskovskogo uchebnogo okruga ot 15 sentyabrya 1858 g. TsGA Moskva. F. № 31, op. 5, a. e. 404.

TsGA Moskva. F. № 31, op. 5, a. e. 412. Pisymo Ministra narodnogo prosveshthenia popechitelyu Moskovskogo uchebnogo okruga ot 16 noyabrya 1858 g. TsGA Moskva. F. № 31, op. 5, a. e. 412.

TsGA Moskva. F. № 31, op. 5, a. e. 413. Obayasnenie tsenzora Kruze ot 2 dekabrya 1858 g. TsGA Moskva. F. № 31, op. 5, a. e. 413.

TsGA Moskva. F. № 31. op. 1., a. e. 124. formulyarny spisok o sluzhbe byvshego tsenzora Moskovskogo tsenzurnogo komiteta, nyne prichislennogo k Ministerstvu narodnogo prosveshthenia nadvornogo sovetnika fon Kruze. Sostavlenn 22 dekabrya 1858 g. TsGA Moskva. F. № 31. op. 1., a. e. 124. Formulyarny spisok o sluzhbe byvshego tsenzora Moskovskogo tsenzurnogo komiteta, nyne prichislennogo k Ministerstvu narodnogo prosveshthenia nadvornogo sovetnika fon Kruze. Sostavlenn 22 dekabrya 1858 g. TsGA Moskva. F. 31. Op. 1. Ed. 124.

TsGA Moskva. F. № 31, op. 5, a. e. 403. Pisymo Ministra narodnogo prosveshthenia popechitelyu Moskovskogo uchebnogo okruga ot 16 yanvarya 1858 g. № 117. TsGA Moskva F. № 31, op. 5, a. e. 403.

TsGIA SPb. F. 772, Op. 1, Ed. 4308. Pisymo Ministra narodnogo prosveshthenia pomoshniku popechitelya Moskovskogo uchebnogo okruga ot 27 dekabrya 1857 g.

TsGIA SPb. F. 772, Op. 1, Ed. 4308.

TsGIA SPb. F. № 722, op. 1, a. e. 4049. Pisymo Ministra narodnogo prosveshthenia popechitelyu moskovskogo uchebnogo okruga ot 29 yanvarya 1857 g. TsGIA SPb. F. № 722, op. 1, a. e. 4049.

TsGIA SPb. F. № 772, op. 1, a. e. 4196. Delo o statye, propushtennoy v „Russkom vestnike“ tsenzorom Moskovskogo tsenzurnogo komiteta „N.F. Kruze“ kasatelyno pevcheskogo hora kn. Golitsina. TsGIA SPb. F. № 772, op. 1, a. e. 4196.

TsGIA SPb. F. № 772, op. 1, a. e. 4545. Pisymo Ministra narodnogo prosveshthenia pomoshniku popechitelya Moskovskogo uchebnogo okruga ot 26 iyulya 1858 g. TsGIA SPb. F. № 772, op. 1, a. e. 4545.

CENSOR-LIBERAL NIKOLAI FEDOROVICH VON KRUSE (ACCORDING TO ARCHIVAL MATERIALS)

Abstract: *On the basis of previously little-studied archival documents, the activities of the censor of the Moscow Censorship Committee “N. F. Kruse” are considered. The analysis of these materials makes it possible to clarify the role of Kruse in the formation of liberal sentiments of the Russian intelligentsia in the first years of the reign of Emperor Alexander II.*

Keywords: *N. F. Kruse; M. F. Katkov; “Russian Vestnik”; censorship*

Associate Professor Elena Perevalova, DSc

Head of the Department

Journalism and Mass Communications named “M. F. Nenashev”,

Moscow Polytechnic University

Moscow, Russia

E-mail: helenpv@yandex.ru

ИСТОРИЯ НА КНИГАТА
BOOK HISTORY

СТИПЕНДИЯТА ПО КНИЖАРСТВО И ПЕЧАТАРСТВО
„ХРИСТО Г. ДАНОВ“ (1905–1944)

Жоржета Назърска

Университет по библиотекознание и информационни технологии

Резюме: Статията проучва една образователна институция, ориентирана да подпомогне българската печатна, издателска и книжарска дейност чрез качествена подготовка на персонал в чуждестранни учебни заведения. Въз основа на архивни документи и публикувани сведения е извършена историческа реконструкция на функционирането на фонд „Христо Г. Данов“ към Министерството на народното просвещение в периода 1905–1944 г. и на персоналните биографии на неговите стипендианти.

Ключови думи: стипендия; печатарство; книжарство; Христо Г. Данов; България

Стипендията „Хр. Г. Данов“ е учредена към Министерството на народното просвещение (МНП) по време на юбилея на известния издател през 1905 г. и цели да подпомогне студенти по книжарство и печатарство (Godishnik, 1906: 79). Тя е израз на персонално внимание към патрона, заявка за дълготрайна грижа на държавата към печатарския бранш и естествено продължение на политиката за подпомагане на студенти и специализанти по графично и печатарско изкуство.

В края на XIX век стипендии и еднократни помощи са отпускани на: Георги Я. Кирков (1848–1929) – директор на Държавната печатница, Военния картографически институт и Народната библиотека, за посещенията му в Германия и Австрия (1884) (Tanchev, 2011: 44; Tanchev, 2012: 185); студента Никола Попов (1865–?) от Стара Загора за изучаване на медна гравюра и графика в Пражката художествена академия (1885–1886) и графично изкуство в Императорската кралска художествена академия във Виена (1887–1895) (Manafova, 1994: 66; Tanchev, 1994: 125;

Preshlenova, 2008: 327); Георги Кунев от Училището за приложни изкуства към Техническият музей във Виена (1897) (Tanchev, 2012: 188)¹; типографа Стефан Лулчев от София за специализация по изящно книговецство в Германия (1898) (Tanchev, 2011: 98; Ustav, 1916). Подкрепата на професионалисти от областта е продължена и в началото на XX век независимо от създаването на стипендията. МНП субсидира М. Т. Драгоев за записване в книговезкото училище в тюрингския град Гера (1908) (Tanchev, 2011: 39) и Йордан Милев (1880–1983) – словослагател и синдикален деец, тогава на служба в пражката печатница „Национална политика“ (1909) (Tanchev, 2012: 190).²

1. Функциониране на фонд „Христо Г. Данов“

Фонд „Христо Г. Данов“ е сред слабо регламентирани в системата на МНП. Като държавен, той не е ограничен (времево, пространствено, възрастово и количествено) с изрично дарителско волеизявление, което позволява властта да използва средствата му твърде гъвкаво. Стипендията е присъждана спорадично, включително за кратки срокове, а в някои години не е обявяван конкурс. За разлика от други поименни стипендии, към нея не се проявява голям интерес от страна на печатарските работници (част от които са слабограмотни и без гимназиално образование), както и от книжарите, предпочитайщи обучение на собствени разноски или в предимно хуманитарни специалности.

Във времето стипендията е присъдена само на петима души. Първият е пловдивчанинът Христо Трънков (1865–?) – собственик на фотоцинкография в столицата (от 1900 г.), просъществувала до национализацията ѝ след половин век. През 1908 г. МНП го изпраща на разноски на фонд „Христо Г. Данов“ да специализира графично изкуство във Франкфурт на Майн (Tanchev, 2011: 65).

През 1911 г. е подкрепен друг специализант – Атанас Костов от Стара Загора. Със стипендията той успява да продължи обучението си по литография, започнато в Прага, като се записва да изучава във Виена фотомеханични методи и приложението им в графичното дело (Tanchev, 2012: 187).

През 1912 г. стипендията печели сливенецът Александър Македонски (преди 1893–1944 г.). Първоначално той учи право в Женева (1908), за което получава еднократна субсидия от фонд „Добродетелна дружина“, но през 1911 г. се насочва към Графическото училище във Франкфурт на Майн. Следващата година се премества в Лайпцигската академия за полиграфически изкуства и книгопечатане (Königliche Akademie für

graphische Künste und Buchgewerbe), където завършва с отличен успех през 1914 г. (Tanchev, 2011: 48; Petdeset, 1931: 39).³

Сн. 1. Студенти в Лайпцигската академия за полиграфически изкуства и книгопечатане, началото на XX век ⁴

След края на Първата световна война стипендиантските политики на МНП постепенно ограничават своя обхват, средствата се насочват от студенти предимно към подпомагане на специалисти, а в началото на Голямата депресия държавното подпомагане е прекратено. Въпреки това поне до края на 20-те години се изплащат стипендии, осигурени с парични дивиденди.

През 1921 г. бенефициент на фонд „Христо Г. Данов“ става Теодор Г. Долапчиев.⁵ Както повечето предишни възпитаници, той постъпва в Лайпцигската академия за полиграфически изкуства и книгопечатане. Възможно е това решение да е резултат от несъмнения ѝ престиж, но също да е обсъждано с наследниците на Данов, които получават висшето си образование именно в този град (Yordanov, 1938: 136).⁶

Прецедент представлява конкурсът през декември 1923 г., когато за пръв път се явяват петима души (Darzhaven..., 1923).⁷ В него участват: Петър Петев от Севлиево – син на прогимназиален учител и завършил

Априловската гимназия; Стефан Ат. Венков – лясковски печатар; Вили Бъчваров – син на актьора Стоян Бъчваров, по-късно доктор по химия и предприемач; Игнат С. Минчев от Горна Оряховица и Богдана Хашъмова от София. След труден подбор, включил изпити по български език и западен език, физика и химия, стипендията се печели от единствената жена, показала най-висок успех.⁸

Оттук нататък чиновниците от МНП правят поредица опити да отклонят Хашъмова от намерението ѝ да използва стипендията. Първоначално се обсъжда дали действително да ѝ бъде отпусната, понеже дава „подходящо за мъже“ занятие и дотогава е използвана единствено от тях.⁹ След това ѝ е предложено да стане стипендиантка по педагогика (по онова време „допустима за жени“ професия), като се размени с Иван Живков – син на о.з. полковник и кандидат-учител.¹⁰ Едва през февруари 1924 г. Богдана Хашъмова заминава да учи в Държавния учебен и опитен графичен институт във Виена.¹¹ Смяната на локацията най-вероятно е по икономически причини – в Лайпциг има остра продоволствена криза и хиперинфлация и студентите масово напускат града¹², но не може да се изключи съзнателен ход на недоброжелатели на девойката, предвид пониското качество на обучение във виенското училище – държавно, основано през 1888 г., с 3-годишен курс и прием след 6-класна гимназия.¹³

Богдана Хашъмова следва там до 1928 г., като споделя с останалите стипендианти огромните затруднения в следвоенна Австрия, включително забавяния в изплащането на парите и постоянен недостиг на средства.¹⁴ След тази година стипендията не е присъждана. Вероятно фондът е закрит с останалите от МНП през 1951 г.

2. Стипендианти на фонд „Христо Г. Данов“

След завръщането си от Германия Христо Трънков продължава работа в частната си цинкография и се посвещава на учебникарство – съставя читанки и учебни книги за началните училища (1918–1919) (Народен учител, 1918).

Не е известно как виенската специализация се отразява на бъдещето на Атанас Костов. Вероятно е той да е бил убит в последвалите три войни.

След дипломирането си с отличие през 1914 г. Александър Македонски има възходяща служебна кариера в Държавната печатница: от ръководител на вечерен курс по набор, печат и книговезство

Сн. 2. Александър Македонски¹⁵

(1915), през началник на Графичното отделение (1916), до директор на Придворната печатница (1918) и Държавната печатница (1923), назначен от новото правителство след свалянето на земеделците от власт (Petdeset..., 1931: 39).

Съвременниците го описват като отлично подготвен професионалист и човек „с твърд характер“, който не допуска намеса в „разрешаването на различните проблеми: професионални и административни“ (Zhivkov, 2006: 58–59). Той го доказва нагледно по време на своя мандат, когато се превръща в постоянна мишена на критики от страна на Графическия съюз – гилдийно обединение на най-големите частни печатници в София, Пловдив, Кюстендил, Варна, Враца и Горна Оряховица, оглавявано от видни фигури като Т. Плочев, С. М. Стайков, Ив. Кадела, Гр. Данов и др. Недоволни от амбицията, с която Македонски настоява за нарастване на монопола на Държавната печатница върху документацията на държавните учреждения, те го обвиняват в некомпетентност („той понятие си няма от типографската професия“), в злоупотреби, кражби и лично обогатяване за 1 млн. лв., в отстраняване на опитните работници и майстори, изобщо – в разрушаване на цялата система (Graficheski..., 1925: 1, 2; 1926: 4; М-в, 1926; Darzhavnata..., 1926). Директорът не се поколебава да води полемика във вестниците „Мир“ и „Камбана“ и да съди за обида „Графически вестник“ (Graficheski..., 1926: 4). За да докаже възможностите си, той се заема с устройването на Държавното средно (практическо) училище за книгопечатане и графическо изкуство и Допълнителното вечерно занаятчийско графическо училище.

Средното графическо училище е създадено по немски модел и открито през октомври 1923 г. То се издържа от Министерството на търговията, промишлеността и труда (МТПТ), като от първоначалните шест отдела остават три: по фотомеханика, книговезство и печатарство. Има 3-годишен курс, в който приема юноши от двата пола. В учебния му план са застъпени теоретични и многобройни специални предмети, предвидена е 1-годишна практика в Държавната печатница (Graficheski..., 1925: 2; 1926: 7, 8). Македонски привлича 12 способни преподаватели: бившия директор Божил Райнов, германиста Кирил Драмалиев, керамика Стоян Райнов, хигиениста д-р Васил Ненов, икономиста Димитър Николов и др. (Sredno..., 1923: 3–23). Самият той е директор, учител по бои и преглед на книгопечатането и преводач от немски език на най-важните учебници (Sredno..., 1923: 23–24; Simidov, 1978: 165). Първият випуск започва с 67 души (включително шест жени), от които се дипломират 24 души (включително две жени) през 1926 г. (Graficheski..., 1925: 1; 1926: 7).

Допълнителното вечерно занаятчийско графическо училище „Никола Карастоянов“ (наричано също Чирашкият курс) е основано от Македонски през октомври 1925 г. То отговаря на нуждите на бранша и осъществява отдавнашна идея след пет неуспешни опита. Училището има безплатен 2-годишен и вечерен курс на обучение, като задължително обхваща работниците практики на 14 – 21-годишна възраст и без средно образование. Финансира се отначало от Държавната печатница, а през 1942–1944 г. – от Софийската областна стопанска камара (Graficheski..., 1925: 1).¹⁶ Под ръководството на Христо Вълчев се обучават годишно две паралелки с общо 30 ученици. Фокусът е върху общообразователната, а не върху практическата подготовка (Graficheski..., 1925:1; 1926: 7; V[alchev], 1926). Графическото училище е закрито през учебната 1931/1932 г., а Занаятчийското просъществува до 1944 г., когато сградата му е разрушена по време на бомбардировките. В тях загива и Александър Македонски (Slavchev, 2022).

След завръщането си от Лайпциг Теодор (Тео) Г. Долапчиев е привлечен от колегата си Македонски за учител по техническо рисуване в Графическото училище (Sredno..., 1923: 23). За целите на обучението той превежда учебници и съставя христоматии (1926–1927), въвеждайки в българска среда идеите на известни теоретици и практики (Т. Кампман, Г. Фриц, О. Крюгер, Г. Гнот и Т. Билер) (Kampman, 1926; Dolapchiev, 1927). Сътрудничи на изданието на училището – списание „Графика“ (1930–1931), както и на списание „Български печат“ (1931–1932) (Dolapchiev, 1931a, 1931b, 1932; Gergova, 1987: 193). През 1936–1937 г. е избран в настоятелството на сдружение „Печатарска задруга“ при Държавната печатница (Otchet..., 1937, 1938). През 1935 г. става началник производство, а през Втората световна война – неин директор (Tarifa..., 1936).

Долапчиев има разнообразни културни интереси: почитател е на италианския модернист и създател на футуризма Маринети, участва в посрещането му в столицата и за целта превежда негова студия; включва се в юбилейното честване на Гутенберговото откритие (Dolapchiev, 1932; Yubileen list, 1940). Последовател е на Бялото братство и лично общува с Петър Дънов (Valkov, 1997). Макар след 1944 г. да е обвиняван, че спъва работата на ОФ комитетите в печатницата, не е сред репресираните (Реуков, 1964: 47–48). До края на живота си се занимава с преводи на художествена литература от английски език (Grey, 1947); издава справочници (Dolapchiev, 1947), определяни от специалистите като „първи по рода си речник [...] необходим и полезен за цялата група професионалисти, свързани с

печатното слово“ (Гергова, 1987: 156); пише учебници за техникумите (Dolapchiev, 1949; Drazhev et al., 1952; Vishkov, 1968).

Стипендиантката Богдана Хашъмова е родена в Чирпан на 9 април 1904 г. Дъщеря е на Стефан Хашъмов (1877–1940) – възпитаник на Пловдивската мъжка гимназия и на Софийския университет. Математик по образование, той работи в Българската земеделска банка, като гимназиален учител, като прокуриснт на „Международен Балкан“ и като счетоводител в Българското оризарско дружество и в Главна дирекция „Трудова поземлена собственост“ на Министерството на земеделието и държавните имоти (МЗДИ).¹⁷ Заедно със съпругата си Ана дава високо образование на своите четири дъщери: Вера е учителка във Втора софийска девическа гимназия, Мария се дипломира по стоматология в Грац, а Евридика следва медицина във Виена.

Богдана завършва с отличие Втора софийска девическа гимназия през 1923 г.¹⁸ и същата есен се записва за студентка в Софийския университет, но затрудненото материално положение я мотивира да кандидатства за стипендия за обучение в чужбина. Тя е много огорчена, когато в края на 1929 г. МНП отказва да легализира дипломата ѝ от Виена, понеже учебното заведение няма статут нито на висше, нито на средно специално училище.¹⁹ Не помагат нито припомнянето, че там я е изпратила самата държава и че властите 4 години са приемали за легитимни представяните уверения, нито подробната документация, доказваща задълбочената подготовка във Виенското графическо училище.

Убедена, че не би желала да бъде само майсторка, а се нуждае от ценз, за да работи като учителка по графично изкуство²⁰, през 1930–1934 г. Хашъмова записва химия в Софийския университет (1930–1934). Има сведения, че още във Виена тя е била привлечена като експерт от директора на австрийския Институт по криминалистика д-р Зигфрид Тюркел – известен специалист по криминална психология и криптография. С него Хашъмова работи върху процесите на разкриване на фалшификации, особено чрез анализ на мастила и хартия. В сборник, публикуван в Грац през 1930 г. и цитиран от влиятелното списание „Колоидни добавки“, тя описва собствен метод за установяване и доказване на фалшификацията на писмо от Франц Шуберт (Fälschungen, 1930; Kolloid, 1933: 190). Не е известна съдбата на Хашъмова след дипломирането ѝ в Софийския университет. Възможно е да е станала учителка по химия.

Стипендията „Христо Г. Данов“ е част от институционалните механизми на държавната политика за създаване на местни елити, които да компенсират наличните след Освобождението неравенства на

възможности и да трансферира знание от чужбина към България. Тя си поставя амбициозната цел да допринесе в кратки срокове за формирането на добре подготвени български специалисти в областта на книгопечатането и книгоразпространението, като се използват най-престижните образователни центрове в Европа през XX век.

Резултатите от функционирането на фонд „Христо Г. Данов“, учреден при МНП през 1905 г. и действал фактически около 25 години, може да бъдат оценени като двойствени.

Безспорно е, че начинанието е значимо средство в контекста на националната културна политика. Стипендията е сред най-рано учредените, добре е подсикурена финансово и следва стриктни критерии за подбор на целевата си група. Като цяло тя изпълнява успешно своя замисъл да осигури на бранша добре обучени професионалисти, завършили известни германски и австрийски професионални академии и училища (във Франкфурт на Майн, Лайпциг и Виена). Двама от петимата ѝ носители използват символния си капитал на стипендианти като „трамплин“ за възходящата си кариерна мобилност. Те стават не само ръководители на най-важните държавни институции в областта на книгопечатането – Държавната печатница, Средното графическо училище и Занаятчийското вечерно графическо училище, но и негови реформатори, пренесли от чужбина добри образователни практики, обогатили го с учебни помагала и преводни издания.

От друга страна обаче, фондът не е използван пълноценно. Той е функция на общите дефекти на държавната стипендиантска политика в проучвания период, подвластна на политическите промени, зависима от финансовите възможности на страната и по-рядко прицелена към професионалното образование. До края на 20-те години към фонд „Данов“ не се изгражда траен интерес, вероятно вследствие на преобладаващите в бранша частна инициатива и предприемаческо мислене. Средствата му не са използвани за изучаване на книжарство, което се отклонява от първоначалните намерения и нарушава кадровия баланс. Не е известно защо държавата не изисква от всички дипломирали се да заемат бюджетна служба същия брой години, колкото са били подпомагани, а допуска „изтичането“ им в частния сектор, което възпрепятства „пренасянето“ на знание. Не на последно място може да се отбележи, че парите от фонда се предоставят по-рядко за обучение на начинаещи и млади хора, отколкото за специализация на утвърдени професионалисти.

Учудващо е, но е факт (дължащ се вероятно на демократичните правила за кандидатстване и на следвоенната обстановка), че през 1923 г.

стипендията се печели от жена, за разлика от стипендията „Марин Дринов“, до която не е допусната нито една българска историчка или археоложка през първата половина на XX век и която е използвана като средство за непотизъм и механизъм за сегрегация в историческата гилдия (Prodanov, 2001; Nazarska, 2005). При стипендията „Христо Г. Данов“ сегрегация не се наблюдава, но в пълна степен се проявява т.нар. стъклен таван, т.е. действието на властови мрежи, които възпрепятстват жените да получат пълноценна квалификация, да постигнат равноценна професионална реализация и да заемат високи управленски постове. На хипотетичния въпрос: „Ако беше легализирала дипломата си, щеше ли Хашъмова да стане директорка на Държавната печатница подобно на своите колеги, печелили стипендията преди нея?“, отговорът би бил категорично отрицателен. Дори с ценз за висше образование тя не би имала шанс да бъде назначена, предвид своя пол и статус на неомъжена и заради абсурдната в края на 20-те години перспектива да управлява институция с поне 50 (по-възрастни от себе си) мъже.²¹

БЕЛЕЖКИ

- ¹ Впоследствие Георги Кунев (1874–1957) завършва архитектура в Карлсруе и специализира в Русия. Избиран е в управата на Българското инженерно-архитектурно дружество (БИАД), става известен проектант на обществени и частни сгради.
- ² Йордан Милев работи в Държавната печатница, синдикалист е в Съюза на работниците от графическото производство. През 1907–1910 е председател на Дружество „Българска седянка“ в Прага.
- ³ ЦДА, ф. 177К, оп. 1, а.е. 223, л. 84.
- ⁴ <https://www.hgb-leipzig.de/hochschule/geschichte/>
- ⁵ ЦДА, ф. 177К, оп. 1, а.е. 663, л. 78; а.е. 662, л. 97, 100.
- ⁶ В Лайпциг завършват Милош – математика (1903), и Грую – икономика (1900).
- ⁷ ЦДА, ф. 177К, оп. 1, а.е. 871, л. 19–22 .
- ⁸ Пак там, оп. 1, а.е. 871, л. 43–62, 67–68, 81, 96, 205, 224, 282, 290.
- ⁹ Пак там, а.е. 510, л. 5; а.е. 662, л. 94; а.е. 226, л. 10–11.
- ¹⁰ Пак там, а.е. 871, л. 183.
- ¹¹ Пак там, л. 175, 182, 191.
- ¹² Пак там, а.е. 870, л. 78.
- ¹³ Пак там, оп. 2, а.е. 223, л. 1.
- ¹⁴ Пак там, ф. 304К, оп. 1, а.е. 2308, л. 1, 6–7; ф. 177К, оп. 1, а.е. 870, л. 66; а.е. 663, л. 34, 78.
- ¹⁵ БИА – НБКМ, С II 5241.
- ¹⁶ ДА – София, ф. 29К, оп. 3, а.е. 50.
- ¹⁷ ЦДА, ф. 194К, оп. 3, а.е. 636, л. 1–45.

- ¹⁸ Пак там, ф. 177К, оп. 1, а.е. 223, л. 12; а.е. 871, л. 237.
- ¹⁹ Пак там, оп. 2, а.е. 223, л. 11.
- ²⁰ Пак там, л. 12–12 гр.
- ²¹ Такъв е случаят с Маргарита Димчевска, която през 1925–1926 г. неуспешно се опитва да оглави Народната библиотека, смятайки, че този пост е подходящ за нея като единствената дипломирана висшистка по библиография. Когато все пак става директорка през октомври 1934 – май 1935 г., това се дължи не на собствените ѝ качества, а на високопоставени политически покровители. Неслучайно директорството ѝ трае по-малко от година и е съпроводено с шумни скандали (Nazarska, 2011).

ЛИТЕРАТУРА

- В[ълчев], Хр.** (1926). Вечерното печатарско училище при Държавната печатница. – В: *Графически вестник*, № 8, 16.11.1926.
- Вишков, Ил., Т. Долапчиев.** (1968). *Графично рисуване със стилознание*: учебник за I, II и III курс на Техникума по полиграфия. София: Техника.
- Вълков, А.** (1997). *Кога ще приключи войната*. В: [online] <https://beinsa.bg/izgrev_s.php?s_type=all&id=2517&status=1&high=>, last viewed 01.06.2022.
- Гергова, А.** (1987). *Книгознанието в България*. София: Наука и изкуство.
- Годишник на СУ „Св. Климент Охридски“.** (1906). Официален отдел, т. 2.
- Графически вестник**, № 1, 14.10.1925.
- Графически вестник**, № 2, 07.12.1925.
- Графически вестник**, № 4, 18.02.1926.
- Графически вестник**, № 7, 30.06.1926.
- Графически вестник**, № 8, 16.11.1926.
- Грей, З.** (1947). *Гърмящото стадо*: роман за юноши. Прев. Т. Долапчиев. София: Слънце.
- Долапчиев, Т.** (1931б). Специално образование за печатарите. – В: *Графика*, № 6.
- Долапчиев, Т.** (1931а). Модерна типография. – В: *Български печат*, № 2.
- Долапчиев, Т.** (1932). *Импresiонизъм и експресионизъм*. Малка студия върху изкуството. Реферат, предизвикан и отпечатан по повод идването на футуриста Ф. Т. Маринети в София, 1932 г. София: Държавна печатница.
- Долапчиев, Т.** (1932). Развоят на графиката. – В: *Български печат*, № 1.
- Долапчиев, Т.** (1947). *Кратка енциклопедия на графиката. Технически речник за графици, печатари, вестникари. Показалец на графическите заведения в София*. София: изд. авт.
- Долапчиев, Т.** (1949). *Учебник по графични техники*. Ч. 1–2. София.
- Долапчиев, Т.** (1927). *Литография и офсетов печат*. София: Държавна печатница.
- Дражев, К., Т. Долапчиев, С. Карамихайлов.** (1952). *Учебник по графични техники за IV курс на Техникума по графика*. Ч. 1–2. София: Народна просвета.
- Държавен вестник**, № 150, 02.10.1923.

Държавната печатница и нейното управление. – В: *Графически вестник*, № 8, 16.11.1926.

Живков, Т. (2006). *Мемоари*. София: Труд и право.

Йорданов, В. (1938). *Лайпциг и българите*. София.

Кампман, Т. (1926). *Графически изкуства*. Прев. Т. Долапчиев. София: Държавна печатница.

Манафова, Р. (1994). *Интелигенция с европейски измерения*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.

М-в, С. (1926). Какво даде Средното графическо училище при Държавната печатница на частното производство. – В: *Графически вестник*, № 8, 16.11.1926.

Назърска, Ж. (2005). Историята като професия на българските жени (1879–50-те години на XX век). – В: *История*, № 2–3, 2005, с. 42–64.

Назърска, Ж. (2011). Женският труд в Народната библиотека (1878–1944). – В: *Библиотеки, четене, комуникации*. Велико Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“, с. 204–218.

Народен учител [Трънков, Хр.] (1918). *Читанка за III отделение*. София: изд. авт.

Отчет за дейността на Управителния съвет на сдружението „Печатарска задруга“ при Държавната печатница, 01.01.–31.12.1936. (1937). София: Печатарска задруга.

Отчет за дейността на Управителния съвет на сдружението „Печатарска задруга“ при Държавната печатница, 01.01.–31.12.1937. (1938). София: Печатарска задруга.

Пейков, Ив. (1964). Борбата на ОФ комитети за прочистване на държавния апарат от фашистки и реакционни елементи (9. септ. 1944–1947). – В: *Известия на държавните архиви*, т. 8, с. 34–63.

Петдесет години Държавна печатница, 1881–1931. (1931). София: Държавна печатница.

Юбилеен лист по случай 500 год. от откриване книгопечатането на Гутенберг. (1940). Т. Долапчиев, Ил. Бончев и Н. Ризов. София.

Прешленова, Р. (2008). *По пътищата на европеизма. Висшето образование в Австро-Унгария и българите*. София: Парадигма.

Проданов, Н. (2001). Стипендията „Марин Дринов“ и приобщаването на българските историци към европейската наука. – В: *История*, № 4, с. 23–29.

Симидов, Д. (1978). *Страници от един живот. Спомени*. София: Български писател.

Славчев, К. (2022). Национална професионална гимназия по полиграфия и фотография през годините. В: *Полиграфия*. [online] <<https://polygrammagazine.bg/bg/>>, last viewed 01.06.2022

Средно училище за книгопечатане и графическо изкуство при Държавната печатница – София. (1923). София: Държавна печатница.

Танчев, Ив. (1994). *Българската държава и учението на българи в чужбина, 1879–1892*. София: БАН.

Танчев, Ив. (2011). Общ поглед върху германския принос в подготовката на българската интелигенция с европейско образование (1878–1912). – В: *Известия на държавните архиви*, т. 102, с. 3–69.

Танчев, Ив. (2012). Австро-унгарският принос в подготовката на българската интелигенция с европейско образование (1878–1912). – В: *Исторически преглед*, № 3–4, с. 165–209.

Тарифа за оценяване на печатните и други изработки в Държавната печатница. (1936).

Устав на Типографското кооперативно потребително дружество „Вярност“. (1916). София: Вярност.

Fälschungen. (1930). Graz: Mosers.

Kolloid. (1933). Kolloid-Beihefte. Vol. 33–38.

REFERENCES

V[alchev], Hr. (1926). Vechernoto pechatarsko uchilishte pri Darzhavnata pechatnitsa. – V: *Graficheski vestnik*, № 8, 16.11.1926.

Vishkov, Il., T. Dolapchiev. (1968). *Grafichno risuvane sas stiloznanie: uchebnik za I, II i III kurs na Tehnikuma po poligrafia*. Sofia: Tehnika.

Valkov, A. (1997). Koga shte prikluyuchi voynata. V: [online]
<https://beinsa.bg/izgrev_s.php?s_type=all&id=2517&status=1&high=> (02.06.2022)

Gergova, A. (1987). *Knigoznaniето v Bulgaria*. Sofia: Nauka i izkustvo.

Godishnik na SU „Sv. Kliment Ohridski“. (1906). Ofitsialen otдел, t. 2.

Graficheski vestnik, № 1, 14.10.1925.

Graficheski vestnik, № 2, 07.12.1925.

Graficheski vestnik, № 4, 18.02.1926.

Graficheski vestnik, № 7, 30.06.1926.

Graficheski vestnik, № 8, 16.11.1926.

Grey, Z. (1947). *Garmyashtoto stado: roman za yunoshi*. Prev. T. Dolapchiev. Sofia: Slantse.

Dolapchiev, T. (1931b). Spetsialno obrazovanie za pechatarite. – V: *Grafika*, № 6.

Dolapchiev, T. (1931a). Moderna tipografia. – V: *Balgarski pechat*, № 2.

Dolapchiev, T. (1932). *Impresionizam i ekspresionizam*. Malka studia varhu izkustvoto. Referat, predizvikan i otpechatan po povod idvaneto na futurista F. T. Marinetti v Sofia, 1932 g. Sofia: Darzhavna pechatnitsa.

Dolapchiev, T. (1932). Razvoyat na grafikata. – V: *Balgarski pechat*, № 1.

Dolapchiev, T. (1947). *Kratka entsiklopedia na grafikata*. Tehnicheski rechnik za grafitsi, pechatari, vestnikari. Pokazalets na graficheskite zavedenia v Sofia. Sofia: izd. avt.

Dolapchiev, T. (1949). *Uchebnik po grafichni tehniki*. Ch. 1–2. Sofia.

Dolapchiev, T. (1927). *Litografia i ofsetov pechat*. Sofia: Darzhavna pechatnitsa.

Drazhev, K., T. Dolapchiev, S. Karamihaylov. (1952). *Uchebnik po grafichni tehniki za IV kurs na Tehnikuma po grafika*. Ch. 1–2. Sofia: Narodna prosveta.

Darzhaven vestnik, № 150, 02.10.1923.

Darzhavnata pechatnitsa i neynoto upravlennie. – V: *Graficheski vestnik*, № 8, 16.11.1926.

Zhivkov, T. (2006). *Memoari*. Sofia: Trud i pravo.

Yordanov, V. (1938). *Layptsig i balgarite*. Sofia.

Kampman, T. (1926). *Graficheski izkustva*. Prev. T. Dolapchiev. Sofia: Darzhavna pechatnitsa.

- Manafova, R.** (1994). *Inteligentsia s evropeyski izmerenia*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“.
- M-v, S.** (1926). Kakvo dade Srednoto graficheskoto uchilishte pri Darzhavnata pechatnitsa na chastnoto proizvodstvo. – V: *Graficheski vestnik*, № 8, 16.11.1926.
- Nazarska, G.** (2005). Istoriyata kato profesia na balgarskite zheni (1879–50-te godini na XX vek). – V: *Istoria*, № 2–3, 2005, s. 42–64.
- Nazarska, G.** (2011). Zhenskiyat trud v Narodnata biblioteka (1878–1944). – V: *Biblioteki, chetene, komunikatsii*. Veliko Tarnovo: Universitetsko izdatelstvo „Sv. sv. Kiril i Metodiy“, s. 204–218.
- Naroden uchitel** [Trankov, Hr.] (1918). *Chitanka za III otdelenie*. Sofia: izd. avt.
- Otchet** za deynostta na Upravitelnia savet na sdruzhenieto „Pechatarska zadruga“ pri Darzhavnata pechatnitsa, 01.01.–31.12.1936. (1937). Sofia: Pechatarska zadruga.
- Otchet** za deynostta na Upravitelnia savet na sdruzhenieto „Pechatarska zadruga“ pri Darzhavnata pechatnitsa, 01.01.–31.12.1937. (1938). Sofia: Pechatarska zadruga.
- Peykov, Iv.** (1964). Borбата na OF komiteti za prochistvane na darzhavnia aparat ot fashistki i reaktsionni elementi (9. sept. 1944–1947). – V: *Izvestia na darzhavnite arhivi*, t. 8, s. 34–63.
- Petdeset** godini Darzhavna pechatnitsa, 1881–1931. (1931). Sofia: Darzhavna pechatnitsa.
- Yubileen** list po sluchay 500 god. ot otkrivane knigopechataneto na Gutenberg. (1940). T. Dolapchiev, Il. Bonchev i N. Rizov. Sofia.
- Preshlenova, R.** (2008). *Po patishtata na evropeizma. Vissheeto obrazovanie v Avstro-Ungaria i balgarite*. Sofia: Paradigma.
- Prodanov, N.** (2001). Stipendiyata „Marin Drinov“ i priobshtavaneto na balgarskite istoritsi kam evropeyskata nauka. – V: *Istoria*, № 4, s. 23–29.
- Simidov, D.** (1978). *Stranitsi ot edin zhivot*. Spomeni. Sofia: Balgarski pisatel.
- Slavchev, K.** (2022). Natsionalna profesionalna gimnazia po poligrafia i fotografia prez godinite. – V: *Poligrafia*. [online] <<https://polygrafiamaonline.bg/bg/>> (02.06.2022).
- Sredno** uchilishte za knigopechatane i graficheskoto izkustvo pri Darzhavnata pechatnitsa – Sofia. (1923). Sofia: Darzhavna pechatnitsa.
- Tanchev, Iv.** (1994). *Balgarskata darzhava i uchenieto na balgari v chuzhbina, 1879–1892*. Sofia: BAN.
- Tanchev, Iv.** (2011). Obsht pogled varhu germanskia prinos v podgotovkata na balgarskata inteligentsia s evropeysko obrazovanie (1878–1912). – V: *Izvestia na darzhavnite arhivi*, t. 102, s. 3–69.
- Tanchev, Iv.** (2012). Avstro-ungarskiyat prinos v podgotovkata na balgarskata inteligentsia s evropeysko obrazovanie (1878–1912). – V: *Istorieski pregled*, № 3–4, s. 165–209.
- Tarifa** za otsenyavane na pechatnite i drugi izrabotki v Darzhavnata pechatnitsa. (1936).
- Ustav** na Tipografskoto kooperativno potrebitelno druzhestvo „Vyarnost“. (1916). Sofia: Vyarnost.
- Fälschungen.** (1930). Graz: Mosers.
- Kolloid.** (1933). Kolloid-Beihefte. Vol. 33–38.

THE “CHRISTO G. DANOV” SCHOLARSHIP IN BOOK DISTRIBUTION AND PRINTING (1905–1944)

Abstract: *The article examines an educational institution oriented to support the Bulgarian printing and book distribution activities through quality training of staff in foreign educational institutions. On the basis of archival documents and published information, a historical reconstruction of the functioning of the “Christo G. Danov” Fund at the Ministry of Public Education in the period 1905–1944 and of the personal biographies of its fellows is carried out.*

Keywords: *scholarship; printing; book distribution; Christo G. Danov; Bulgaria*

Prof. Georgeta Nazarska, PhD

University of Library Studies and Information Technologies

119, Tsarigradsko shose, Blvd.

1784 Sofia, Bulgaria

ORCID 0000-0002-6448-3692

E-mail: g.nazarska@unibit.bg

ТЕОРЕТИЧНИ АСПЕКТИ
THEORETICAL ASPECTS

АНТОЛОГИЯТА КАТО КНИЖЕН И ИЗДАТЕЛСКИ ФЕНОМЕН

Алберт Бенбасат

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме: Статията разглежда антологията като специфичен тип издание в контекста на книжовната и книгоиздателската теория и практика. Проследяват се етимологията на понятието, историческият развой на антологията от Античността до наши дни и ключови образци в полето на антологичното творчество. Особено внимание се обръща на българските антологии през отделните исторически етапи на книгоиздаването ни. Специално място е отделено на първата поетична антология у нас „Българската поезия от Вазова насам“ (1911) и на четирите антологии, съставени от Гео Милев, като е подчертана тяхната изключителна роля за развитието на този тип издания у нас, както и за критическото осмисляне на литературния ни процес като цяло. Важен акцент в статията представляват издателските принципи, на които се подчиняват съставянето и публикуването на дадена антология. Разгледана е ролята на издателския екип и неговите сътрудници за постигането на оптимален естетически и икономически ефект от крайния книжен продукт.

Ключови думи: антологии; литературен сборник; книга; книгоиздаване; съставител; редакционна колегия

Понятието „антология“ (anthologia) произхожда от гръцки език. Antos означава „цвете“, а logos – „слово“. Буквалният превод на понятието е „цветосъбрание“, „събрание на цветя“ (букет). На латински език това понятие се превежда florilegium. Другото му значение, използвано в литературната практика, е „избор“, „подбор“.

Антологията представлява непериодичен сборник от избрани произведения на различни автори, които са публикувани преди това и са добре известни в общественото пространство. Не по-малко съществено е,

че това са произведения от един литературен жанр, т.е. антологията задължително е еднородна: лирика, белетристика (разкази, повести), басни, афоризми, есета, критика и др.¹ Романова антология не може да има, тъй като романът е обемен жанр и в един том не може да се поберат няколко романа от различни автори. Но е възможно една романова поредица да се нарече примерно „Антология на американския роман“, което ще бъде само наименование на поредица, където всеки роман ще се публикува в отделен том. По изключение може да се състави антология от творби на един автор, т.е. това е подбор на неговите най-представителни произведения. Подборът обикновено е направен от самия автор и самият той го е озаглавил „Антология“.

Като книжовен термин антологията се налага и популяризира посредством три обемен и представителни сборника, подбор от антични стихотворни творби, които са съставени в разстояние на цели 16 века – още от предпечатния период.

Първата се нарича „Антология Грека“ (Гръцка антология). Сборникът е съставен от елинския поет Мелеагър около 60 г. пр. н. е. Мелеагър (130–60 г. пр. н. е.) е известен старогръцки поет епиграмист (епиграмата в древността е представлявала стихотворение с любовно-закачливо съдържание, далеч по-късно тя се превръща в сатиричен жанр). Мелеагър в края на живота си се заселва на остров Кос, където съставя своя сборник с епиграми от 47 поети, творили в периода от VII век пр.н.е. до негово време. Озаглавява го „Венец“ (на гр. Стефанос), защото оприличава всеки поет на определено цвете. Това е първата класическа антология, от която се образува ядрото на по-късно съставените антологии. Най-известните имена в „Антология Грека“ са: Архилох, Алкей, Анакреонт, Сафо и др.

Втората по важност за цивилизования свят антология е озаглавена „Антология Палатина“ (Палатинска антология – по името на Палатинската библиотека, основана от император Август през I век от н. е.). Съставен през X век, този крупен сборник, в чието ядро са включени епиграмите от антологията на Мелеагър, съдържа над 4000 епиграми както от древногръцки, така и от латински поети. Съставител на „Антология Палатина“ е Константин Кефалас, който освен древните епиграми е включил и епиграми от християнски автори. През 1301 г. Максим Планудис обработва и допълва антологията на Кефалас с още 2400 епиграми, но премахва тези с най-еротично съдържание.

Третата емблематична антология е „Антология Латина“ (Anthologia Latina), съставена през XVI век от Йозеф Скалигер. Този сборник съдържа произведения само на латински поети.

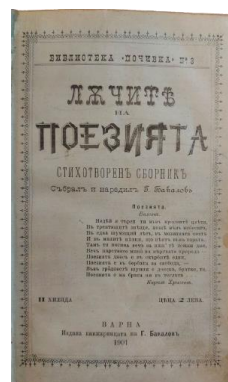
Източните литератури притежават подобни сборници с антологичен характер – арабски, персийски, китайски, японски. Най-древната позната ни антология е китайска, книгата „Ши-Цзин“, или Книга на песните (X–VII век пр. н. е.), чието съставителство се приписва на Конфуций (V век) (Ibidem). Характер на антологични сборници имат някои книги от Библията (например „Песен на песните“, приписвана на Соломон, съдържаща любовни и сватбени песни, също „Притчи и псалми Соломонови“). Арабският средновековен сборник „Приказки от 1001 нощ“ също може да бъде оприличен на антология.

Едва от началото на XIX век антологиите придобиват близък до съвременния си облик, като започват да отразяват особеностите на националните литератури в Европа. Постепенно антологичните издания се превръщат във важен книгоиздателски „жанр“ и завладяват трайно пазара, което продължава до ден днешен.

Българските антологии

Сборници с антологичен характер, предимно преводни и компилативни, се издават в България през Възраждането (песнопойки, читанки и пр.). Те играят съществена роля за развитието на родната литература, запознавайки грамотната публика и пишещите с художествени образци от чужди автори.

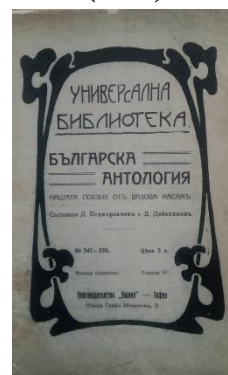
След Освобождението Георги Бакалов (литературен критик, преводач, издател, политически деец) съставя и издава едни от първите същински антологии – „Лъчите на поезията“ (1901) (сн. 1) и „Към свобода!“ (1902) (сн. 2). Те включват както български, така и множество преводни произведения на световноизвестни поети. Сборникът

Сн. 1.
Антологията
„Лъчите на
поезията“ (1901)

Сн. 2.
Антологията
„Към свобода!“
(1902)

Сн. 3.
„Българска
антология“,
съставители
Д. Подвързачов и
Д. Дебелянов

„Към свобода!“ е ориентиран към гражданско-революционната поезия, което е в съответствие със социалистическите възгледи на Георги Бакалов.

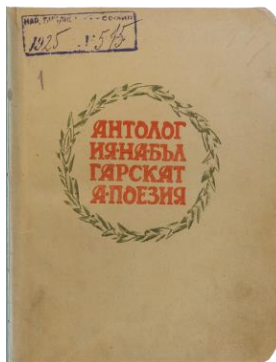
За първа антология на българската поезия се смята „Българска антология. Нашата поезия от Вазова насам“ (сн. 3), издадена през 1911 г. (на корицата е посочена 1910 г.). В нея са включени 38 автори – действително цветът на българската поезия след Освобождението, като се има предвид огромното количество стихотворна продукция, представена в книги и периодика през този период. Съставители са двама поети – Димитър Подвързачов и Димчо Дебелянов. Издателят е Георги Бакалов, той включва „Българска антология“ в поредицата „Универсална библиотека“ на собственото си издателство „Знание“.

Двамата съставители са поети модернисти (символисти), но принципът на съставителството не е „модернистичен“. Целта им е да се представи в пълнота същинската картина на българската поезия през един близо 30-годишен период – от епохата на Вазов (следосвобожденската) до края на първото десетилетие на XX век. Тук, редом с големите и канонизирани днес поети, като И. Вазов, К. Величков, Ст. Михайловски, К. Христов и др., са включени и творци от най-младото поколение, като П. К. Яворов, Т. Траянов, Ем. Попдимитров, Н. Лилиев и др. Има и имена, които днес са познати само на специалистите, времето ги е отсяло, но за чест на съставителите подборката от техни творби е изключително сполучлива. Въпреки неизбежния субективизъм и лични пристрастия двамата съставители са се стремили да спазват единствено естетическия критерий, затова са оставили в наследство една наистина образцова антология. Д. Подвързачов не пожелава да бъде включен сред авторите, същото прави и Д. Дебелянов, но накрая, по упоритото настояване на Подвързачов, е добавен с няколко стихотворения.

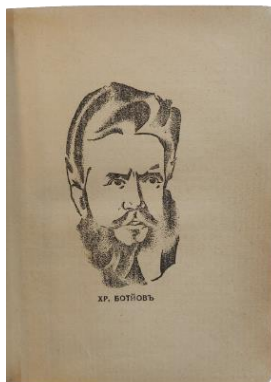
Самото съставителство на „Българска антология“ е пример за професионализъм и морал. Осъществявано е посредством изпращане на писма – покани до съответния автор, който сам е трябвало да предложи кои творби да влязат в антологията. От тези творби Подвързачов и Дебелянов са правели втора селекция, като по този начин са оформили крайния облик на антологията. Ново е също така, че творбите на поетите са придружавани от техни фотографии, както и от кратка биобиблиографска справка.

В „Българска антология“ присъстват и четири поетеси – Дора Габе, Мара Белчева, Екатерина Ненчева и Роза Попова, което е „революционен“ акт за онази патриархална епоха на женска дискриминация.

„Българска антология“ е обект на противоречиво възприемане и остри критики в тогавашния печат. Основните ѝ отрицатели са онези поети, които не са намерили място на страниците ѝ. Завистта и жаждата за слава са основните причини за това отрицание, но въпреки него антологията остава еталон за съставителство и естетически вкус, като се радва на изключителен прием от страна на интелигенцията ни и широко се използва при подготовката и издаването на редица следващи антологии на българската поезия (Benbasat, 2010).

Сн. 4. Антологията на Гео Милев (1925)

Сн. 5. Портрет на Христо Ботев от Макс Мецгер

Друга емблематична антология е „Антология на българската поезия“, съставена от Гео Милев. Тя е важна за историята на българската литература поради своя характер на манифест по отношение на настоящето и бъдещето на поезията ни. Първото ѝ издание е през 1925 г. (сн. 4), второто е посмъртно – през 1940 г. Тази антология се отличава със своя строго субективен подбор – включва само 18 поети, започвайки от Петко Р. Славейков и завършвайки с Христо Смирненски.

Манифестният характер на книгата прозира най-вече в нейния предговор, озаглавен „Кратка история на българската поезия“, където Гео Милев прави периодизация, излага своите възгледи за родната лирика и градира стойностите ѝ. В този предговор съставителят представя и вижданията си по отношение на „жанра“ антология: „Една антология на българската поезия претендира да бъде преценка на ценностите в тази поезия. В това лежи нейното голямо значение. Тя трябва да бъде преди всичко едно голямо критично дело – тъкмо затова, че литературните ценности у нас са още непреценени, неопределени, непретеглени. Една антология на българската поезия трябва да бъде без друго антология критична. Затова името на нейния съставител не е без значение; той дори не е „съставител“, а нещо много повече: съдия. Неговото дело е присъда. Затова – важни са неговите качества и способности; неговата литературна подготовка, неговият художествен вкус, неговият критически критерий, неговата арбитражна независимост“ (Milev, G., 1925: 20).

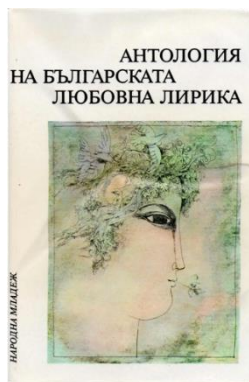
Антологията на Гео Милев се отличава с интересните експресионистични портрети на включените поети, рисувани от художника Макс Мецгер (натурализиран немец) (сн. 5).

Приживе Гео Милев съставя още три антологии, една от които – „Антология на червената роза. Лирика на възторжената любов и копнеж“ (1940), не е издадена приживе. Другите две са издадени – „Кръщение в огън и дух“ (1923) и „Антология на жълтата роза. Лирика на злочестата любов“ (1922) (Benbasat, 2010; Kurtasheva, 2012).

Преди 1944 г. в България излизат огромен брой антологии, както и сборници (поезия и проза), някои от които имат антологичен характер. Публикуването на прозаически сборници е било честа практика на българските издатели, тъй като е извиквало читателски интерес, а и за повечето от тях не са плащани авторски права.

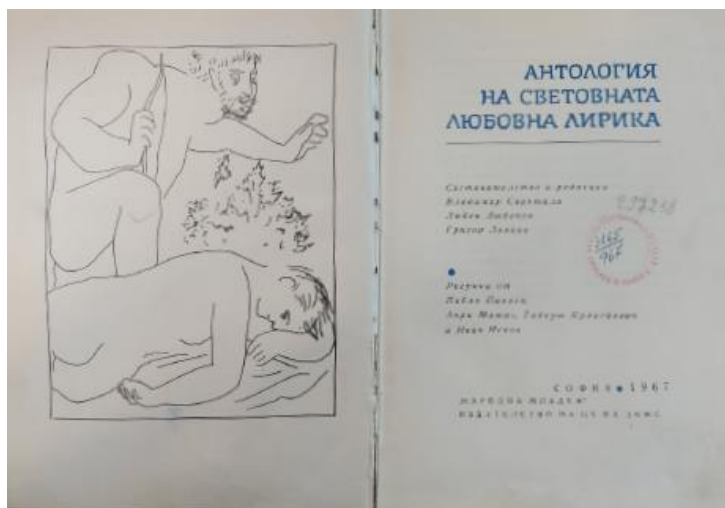
Непосредствено след 1944 г. рязко се променя смисловият облик на българските антологии. Акцентът пада върху идеологическата им роля за „възпитаване на новия социалистически човек“. Силно зачестява публикуването на антологии, посветени на антифашистката борба, партизанското движение, героизма на народните борци, социалистическото строителство, ролята на БКП и нейните ръководители.

В следващите години на тоталитарния период се издават и много антологии на чуждите литератури – поетически и прозаически. Държавно издателство „Народна култура“ публикува своя преводна поредица, в която поотделно се издават френски, немски, английски, американски и пр. поети. Прозаически антологии, посветени на морска тематика, издава Държавно издателство „Георги Бакалов“ – Варна.

Сн. 6. „Антология на българската любовна лирика“ (1976)

Две емблематични антологии на Държавно издателство „Народна младеж“ са „Антология на българската любовна лирика“ (1976) (сн. 6) и „Антология на световната любовна лирика“ (1967) (сн. 7), преиздавани многократно в изключително високи тиражи. Те са образцови като съставителство и подбор, богато илюстрирани с графични творби от български и чужди художници и с двуцветен печат – полиграфическо и дизайнерско постижение за онзи период.

Сн. 7. Титулен разтвор
на „Антология на световната любовна лирика“ (1967)

Съществува и едно срамно явление в историята на българските антологии – поредицата от четири поетически сборника „Априлски сърца“, посветени лично на Тодор Живков и БКП, възхваляващи делата на Партията и първия ѝ ръководител. Издадени са през 80-те години на миналия век, първата – през 1981 г., последната – през 1988 г., от Държавно издателство „Георги Бакалов“ – Варна. Луксозни издания, с твърди корици и с обложки, на специална хартия, внесена от Запад, с двуцветен печат и цветни илюстрации, които са на двоен разтвор. Най-срамното е, че в антологиите вземат участие най-изтъкнатите по онова време български поети.

Сн. 8. Илюстрация към „Априлски сърца“ (двоен разтвор)

Подобни луксозни и много скъпи издания, които наричахме иронично „бонбониери“, се издаваха твърде рядко и само за „специални“ хора и случаи.

След 1989 г. броят на издаваните у нас антологии значително спада. Това се дължи преди всичко на факта, че бившите държавни издателства са лишени от държавна субсидия, повечето от тях фалират, а новите частни издателства не желаят да инвестират в скъпоструващи книги в скромни тиражи, каквито са антологиите. Повечето от издаваните по времето на Прехода антологии са преводни, представят чужди literatury и се субсидират от съответните държави чрез програми за популяризиране на техните литература. Субсидии отпускат също фондации и други неправителствени организации, благодарение на които освен преводни се издават и някои български антологии – например „Антология на българския символизъм“ (1995), издадена от вестник „Литературен форум“ под съставителството на изтъкнатия поет Иван Теофилов.

В последно време зачести публикуването на книги с антологичен характер, които обаче са по-комерсиални. В повечето случаи това са подаръчни издания, сувенирни издания, луксозни, в нестандартни формати и с цветни илюстрации. Предназначени са както за подарък на любими хора и по случай празници – Св. Валентин, 8 март, рождени и имени дни, така и за библиофили. Най-вече експлоатират любовната тематика, както и празничната – Коледа, Великден и други важни празници. Рекламираят се и се позиционират предимно като масова литература.

Издателски принципи

Основен принцип при съставянето на антологиите е жанровата еднородност – не се допуска смесване на жанровете в една антология. Изданието може да представя една национална литература или сродни literatury, както и периоди в развитието на дадена литература, като спазва жанровия принцип. Практикува се антологията да се посвети и на определено литературно направление или школа.

Друг принцип е тематичният, който влиза в съчетание с жанровия. В действителност антологичният сборник има безкрайни възможности в тематично отношение, например „любов“, „природа“, „революционна борба“, „свобода“, „труд“, „сезони“, „град“, „село“, „раждане“, „смърт“, „вино“, „празници“, „човек и животни“ и т.н. – едно многообразие, представляващо предизвикателство пред съставителите за проява на творческо въображение и креативност.

Стана ясна необходимостта всяка антология да има съставител/съставители; те трябва да са изявени литературни творци или литературни изследователи с дълбоки познания и висок естетически критерий. Възможно е и антологията да бъде съставена от редакционна колегия, която да носи отговорност за нейното цялостно съдържание.

Разбира се, съставителският подбор често се подчинява на субективизма, поради което Атанас Далчев изказва мисълта, че „Антологията е форма на критика“ (Dalchev, 1984, V. 2: 50), т.е. важно е не само кой ще бъде включен в нея, но и кой ще отсъства. Тук е важна оценъчността и така всяка антология, съставена от изявен познавач на литературата, е ценна сама по себе си със своя подбор и подредба на авторите и произведенията. Името на съставителя/съставителите е своеобразна гаранция за представителността на една антология.

Антологията по принцип е луксозно издание (с изключение на ученическите антологии), т.е. тя не е продукт за краткотрайна употреба. Наложително е книгата да е с твърди корици, често с обложка, в голям формат, с илюстрации (цветни или черно-бели), индивидуален дизайн, на качествена хартия и с печат в повече от един цвят. Поради тези си белези антологията е скъпоструващо издание и изисква сериозни инвестиции от страна на издателя, включващи освен разходи по нейния „телесен“ вид също разходи за авторски и преводачески права, за художник, съставител, редактор, коректор, фотограф и др. Като пазарен продукт в повечето случаи антологията не е печеливша, тиражите не са големи, както и продажбите. Поради тези причини частните издатели често не се наемат с подготовката и публикуването на антологии, ако нямат субсидии от странични финансови източници – програми, проекти, държавна помощ и др. Ето защо те предпочитат да залагат на сувенирни и подаръчни издания с антологичен характер, които – макар и бавно – възвръщат инвестицията и носят печалба. Разбира се, последното не прави антологията отмиращ издателски „жанр“, тя винаги е имала и ще има своя постоянен контингент от ценители и ще се радва на интерес от страна на уважаващите себе си издатели.

БЕЛЕЖКИ

¹ Дефинирането на антологичните издания е на автора, като се базира на редица източници, по-важните от които са: **Антология.** (2004). – В: *Българска книга*. Енциклопедия. Съставител Ани Гергова. София – Москва: Pensoft, с. 34, 35;

Anthology. (2022). – In: *Cambridge Academic Content Dictionary* [online]. Cambridge University Press. <<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/anthology>>.

ЛИТЕРАТУРА

Антология. (2004). – В: *Българска книга. Енциклопедия*. Съставител Ани Гергова. София – Москва: Pensoft, с. 34–35.

Бенбасат, А. (2010). Книгата като събитие. Първата антология на българската поезия. – В: **Бенбасат, А.** Печатни пространства и бели полета. В. Търново: Слово, с. 59–72.

Далчев, А. (1984). Фрагменти. – В: **Далчев, Атанас.** Съчинения в два тома. Т. 2. Проза. София: Български писател, с. 50.

Курташева, Б. (2012). *Антологии и канон: антологийни модели на българската литература*. София: Просвета, 311 с.

Милев, Г. (1925). *Антология на българската поезия*. София: Везни, с. 20.

Anthology. (2022). – In: *Cambridge Academic Content Dictionary* [online]. Cambridge University Press. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/anthology>

REFERENCES

Antologia. (2004). – V: *Balgarska kniga. Entsiklopedia*. Sastavitel Ani Gergova. Sofia – Moskva: Pensoft, s. 34–35.

Benbasat, A. (2010). Knigata kato sabitie. Parvata antologia na balgarskata poezia. – V:

Benbasat, A. Pечатni prostranstva i beli poleta. V. Tarnovo: Slovo, s. 59–72.

Dalchev, A. (1984). Fragmenti. – V: **Dalchev, A.** Sachinenia v dva toma. T. 2. Proza. Sofia: Balgarski pisatel, s. 50.

Kurtasheva, B. (2012). *Antologii i kanon: antologiini modeli na balgarskata literatura*. Sofia: Prosveta, 311 s.

Milev, G. (1925). *Antologia na balgarskata poezia*. Sofia: Vezni, s. 20.

Anthology. (2022). – In: *Cambridge Academic Content Dictionary* [online]. – V: Cambridge University Press. Available from: <<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/anthology>>.

ANTHOLOGY AS A BOOK AND PUBLISHING PHENOMENON

Abstract: *The article looks at anthology as a specific type of publication in the context of the literary and book publishing theory and practice. The etymology of the notion has been traced as well as the historical development of anthologies from Antiquity to present days and key samples in the field of anthology creation. Special attention has been paid to the Bulgarian anthologies throughout the separate historical stages of Bulgarian book publishing. A special place has been given to the first poetic anthology in Bulgaria called “Bulgarian Poetry*

from Ivan Vazov onwards” (1911) and to the four anthologies compiled by Geo Milev highlighting their exceptional role in the development of such type of editions in Bulgaria and the critical consideration of Bulgaria’s literary process as a whole. One important aspect in the article is the publishing principles that compiling and publishing a given anthology abides to. The role of the publishing team and their assistants has been considered in order to achieve an optimum aesthetic and economic effect with the end product – the book.

Keywords: anthologies; literary collection; book; book publishing; compiler; team of editors

Prof. Albert Benbasat, PhD

Sofia University “St. Kliment Ohridski”

1504 Sofia, Bulgaria

E-mail: albert_benbasat@abv.bg

НОВИ ПОДХОДИ И ИНОВАЦИИ
NEW APPROACHES AND INNOVATIONS

CREATIVE INDUSTRIES IN THE KNOWLEDGE ECONOMY

Dimiter Gantchev¹

Abstract: *The article reviews the strong economic arguments, which support the new role creative industries acquire in the knowledge economy. It explains why creative industries increasingly feature as a key component in economic strategies and the concept of creativity and innovation-based growth is embraced by countries at various levels of development. The article analyzes the United Nations General Assembly resolution on creative economy for sustainable development, which marks a new level of policy commitment to this area. It reaffirms the key importance that the intellectual property system plays in monetizing creativity and its role as a major enabling factor in the creative economy ecosystem. The article reviews the system of indicators of the creative economy and arguments in favour of improved empirical research and higher synergy on the international level.*

Keywords: *creative economy; economic growth; sustainable development; intellectual property; creative industries indicators*

I. Creative economy – conceptual underpinnings

The terms “creative industries” and “creative economy” have entered the policy space in the last 20 years and have established themselves as an indispensable part of the knowledge society. What makes creative economy so special and how do we explain its appeal to so many countries, politicians, entrepreneurs, industries, academics and civil society. Perhaps the first reason is that creativity represents a resource abundant in all countries and it can be used to underpin endogenous growth, whereby the country does not rely on external factors. The second reason is that creative industries evoke in our minds a perspective, which is very much linked to a future, where the main asset will be knowledge, supported by technology. This forward-looking orientation meets an excellent response in all societal groups. The third reason is that creative industries represent a positive agenda – all policy makers would like to focus on

a positive perspective, thus avoiding difficult discussions on everyday problems such as unemployment, structural economic problems or inflation. The notion of creativity is associated with positive thinking with no particular limits.

While this first group of reasons relate more to the perception of creative economy, there is a different explanation, based on economic evidence. Creative economy has established itself as a key driver of economic growth. According to a recently published study by the World Intellectual Property Organization (WIPO) the creative sector, underpinned by intellectual property (IP) protection, represents a significant share of the national output – 5, 54% of the GDP and 5, 78% of the total employment in over 60 countries that have been surveyed.² The analysis shows that there is a significant positive correlation between the creative industries share of GDP and the capacity of countries to innovate, their competitiveness and government effectiveness, which measures the effects of its institutions, policies and other factors on productivity.

Following the downturn associated with COVID-19 Governments are looking at ways to rebuild their economies. Many governments are focusing on the creative sector, which is expected to return to its long-term trend of growing faster than the national economy. A major driver for creative economy growth remains the disposable income enabling consumers to spend more and meet their demand for goods and services, which are essentially outputs of the creative economy, such as music, films, videogames, e-books, podcasts or mobile applications. In the digital age consumers are spending more time engaging with creative products, hence new opportunities emerge to monetize creativity, using new business models based on subscriptions (Spotify, Netflix, etc.). According to a report, published by Deloitte in 2021 extrapolating from earlier trends suggests that the creative economy in major economies could grow with 40% by 2030 and generate additional 8 mil. jobs.³

The strong links between creative economy and economic performance are rooted in the nature of the creative economy ecosystem. It is a circular, rather than linear system whereby creative supply chains generate constant demand across the creative industries. One creative's output e.g. a book or song often becomes raw material inputs for new products e.g. a movie or a theatrical production. An audiovisual product may use content from literature, music or design and drive demand for the products from the upstream and downstream industries. A video game is typically using products from multiple creative sectors – stories, images, animation, music, software and alike. Creative industries often use shared intellectual property, which can produce spillovers through IP licensing – a story can generate multiple sources of income while using it in different creative products through appropriate licensing modalities.⁴

Creative industries rely increasingly on creative technologies. Artificial intelligence provides new tools for collaborations across the creative sector, which would require new approaches to education and skills building policies. Creative technologies are undertaking the role of horizontal facilitators with spillover effects across the economy, the social and cultural development.

One particularly important aspect of the creative economy is its intrinsic relationship with intellectual property. Literally all existing definitions of the creative economy recognize the role of IP as its organizing principle and as the main mechanism through which value can be generated and maximized. Creativity translates in the creation of new knowledge, this new knowledge needs to be protected and further developed and here the intellectual property protection mechanisms play a key role. We are witnessing increased demand for IP services around the world and the registration of IP applications indicated that even in the difficult economic climate during the pandemic the growth rate of filings for IP registrations (encompassing different forms of IP) outperformed the global economy growth rates.⁵

II. The creative industries in the policy debate

The impact of creative industries on economic growth has naturally triggered a significant policy interest across the globe. The topic has gained international dimensions and is now an element of the policy debate on recovery.

Creative economy has been discussed on the level of the United Nations since 2004. It **officially entered the UN global economic and development agenda** during the XIth session of the United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD XI) in São Paulo, Brazil. Since then the acknowledgement that the sector was becoming increasingly important came in multiple international forums, involving countries at all levels of development. The G-77 Plan of Action (Doha, 2005); the Mauritius Strategy adopted by the Small Islands Development States (SIDS) (2005); the Nairobi Plan of Action (African Union, 2005); the First and Second African, Caribbean and Pacific Group of States (ACP) Ministerial Meeting of Ministers of Culture (Dakar, 2004; Santo Domingo, 2006) all recognized the importance of cultural and creative industries for development. In the subsequent years three UN Creative Economy Reports were published, the UN Secretary-General organized High-Level Panels on the Creative Economy and Industries for Development, which triggered additional policy attention. It culminated in the adoption of **Resolution 74/198 of the General Assembly of the United Nations A/RES/74/198 declaring 2021 as the International Year of Creative Economy for Sustainable Development.**

The resolution was adopted by consensus on 19 December 2019. While it was initiated by the Government of Indonesia, 27 countries co-authored and eventually 81 countries became cosponsors of the resolution. The resolution was preceded by active discussions in the Second Committee of General Assembly. The sponsorship of the resolution indicates a large support which comes across all regions – not only from developing countries having an active creative industries commitment as Colombia, Indonesia, Philippines, Brazil and Kenya among others, but also from developed countries such as Australia, Canada, Norway and Ireland. Co-sponsorship is an expression of commitment, in other words, these 81 countries had announced their intention to actively implement the resolution and organize activities to this end. In terms of UN practice, this resolution and its broad support placed the issue of the creative economy very high on the UN agenda.

It would be relevant to discuss three aspects – why was this resolution adopted, what are its main elements and what can be expected henceforth.

Twenty years ago, the creative economy was seen as primarily a phenomenon of a few developed economies. However, more recently such processes as the World Conference on Creative Economy (WCCE), initiated in South-East Asia, and of the Orange Economy in Latin America have accelerated South-South and triangular cooperation. Countries like China, Thailand, The Republic of South Africa, the Republic of Korea, Jamaica, Trinidad and Tobago and many others adopted pro-active policies on creative industries. It was not surprising that so many developing countries co-sponsored the UN resolution on creative economy of 2019.⁶

The creative economy has grown and became one of the powerhouses of our times. Investors are increasingly getting the idea that there is a lot of potential and economic opportunities in the creative economy. The value of the global market for creative goods doubled from USD 208 billion in 2002 to USD 509 billion in 2015 and now the total value of global creative economy is estimated at USD 2.253 trillion. It is among the most rapidly growing sectors of the world economy, generating nearly 30 million jobs worldwide and employing more people aged 15–29 than any other sector.⁷ While the nature and scope of the CCIs can vary from one country to the next, they are recognized by Member States as an engine for economic development and increasingly supported by international development partners.

This political commitment to advance the creative economy has not been matched by the same level of mainstreaming the creative industries in economic policy nor by relevant public policy investment. Over the past 20 years the major drivers in the creative industries have been market forces and the private sector.

Public policies have remained fragmented. The contribution of the creative economy to sustainable development was insufficiently acknowledged. Only a few countries, mostly in the developed world, made the creative industries the backbone of their economic growth strategies. A strong commitment was needed to support the sector and facilitate its contribution to a more sustainable future.⁸

What are the key elements in the resolution?

The first new element is the **link between the creative economy and the UN Sustainable development goals** as formulated in 2015 and the recognition that creative economy can contribute to reinforcing the delivery of the 2030 Agenda. The creative economy could relate to the following specific Sustainable Development Goals (SDGs) – quality education (SDG 4.7); gender (SDG 5); economic growth, employment and decent work (SDG 8); reducing inequality (SDG 10); sustainable cities and settlement (SDG 11.4); sustainable consumption and production (SDG 12).

The resolution provides a **descriptive definition of the creative economy**, referred to as:

*“...the creative economy, known as the “orange economy” in a number of countries, involves, inter alia, knowledge-based economic activities and the interplay between human creativity and ideas, knowledge and technology, as well as cultural values or artistic, cultural heritage and other individual or collective creative expressions”.*⁹

This definition reproduces elements from existing national and international approaches, while paying tribute to the “orange economy” typical for some Latin American countries. It is to be noted that the preamble clearly mentions that *cultural and creative industries should be part of economic growth strategies*. In this way the definition evokes the link between creative industries and other economic and areas and refers to its role for promoting diversification, technological upgrading, research and innovation, including the creation of quality, decent and productive jobs. This places the creative industries as a horizontal issue and reaffirms that they can have a positive impact in many other economic and social areas and bring in positive externalities.

Interestingly, the definition does not mention intellectual property as a key element that defines the subject area of the creative industries. It refers to the need of strategies to appropriately protect and enforce intellectual property, which indicates that intellectual property is seen as an implementation tool, rather than as a key mechanism for monetizing creativity.

The resolution is focused on the potential of the creative economy to support sustainable development in the **developing countries and countries in**

transition. The broad and positive response confirms that this was a topic of interest to a large group of members of the United Nations.

The resolution mentions the **key players in the UN system**, engaged with the promotion and implementation of the concept of creative economy for sustainable development, namely – United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), the United Nations Development Programme (UNDP), the International Labour Organization (ILO), the United Nations Office for South-South Cooperation, the World Intellectual Property Organization (WIPO), the Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). Indeed, these are the key organizations that traditionally are active in this area. The resolution does not provide for a mechanism to coordinate better their efforts, which have at times been overlapping.

The resolution spells out the linkages between the creative economy and other key economic and social areas, with a special focus given to **the digital environment**. It states the need for creating an enabling environment for the promotion of the creative economy, through the development of digital technology, innovative and digital economy, e-commerce, building relevant digital infrastructure and connectivity for supporting sustainable development, increased public and private sector investment in creative industries and the development of relevant legal frameworks.

A new element, which has been present in the debate, but never given such prominence is the importance of producing **regular, reliable and comparable data** on the contribution of the creative economy to the achievement of the Sustainable Development Goals. This is a recognition of the problem of different and inconsistent data, which circulates and at times suggests unfounded conclusions.

The resolution **does not provide a financial mechanism for its implementation**, inviting member states to meet the cost of all activities that may arise from the implementation of the resolution from voluntary contributions. It encourages all to observe the year in accordance with national priorities to raise awareness, promote cooperation and networking, encourage sharing best practices, enhance human resource capacity and promote an enabling environment. It is not uncommon for this type of resolutions in the UN not to provide dedicated resources for implementation.

While the resolution was negotiated and adopted before the pandemic hit the planet, throughout the year of its implementation the focus shifted towards the **role of the creative economy in the recovery process** – a driver in solving some of the difficult issues coming out of the pandemic.¹⁰ The theme “Creative

Economy for Inclusive Development and Global Recovery” was adopted in multiple events in implementation of the resolution.

The implementation of the resolution is **left to the member states**. A particular role is reserved for the UNCTAD Secretariat, which is requested to report to the 77 session of the General Assembly on the implementation of the resolution. This places the topics once again on the UN agenda and suggests a key role for UNCTAD in operationalizing the implementation of the resolution.

As of this moment, the report on the implementation of the resolution is still being drafted. Therefore, we can only refer to some national and international efforts that have taken place. A number of organizations and countries developed strategic documents to address the complexity of issues around the creative economy, others focused on programs targeting very specific areas.

UNCTAD developed a roadmap focusing on trade and data collection. UNESCO developed a plan for policy actions in the following directions:

- review the status of artists and cultural professionals;
- data collection, public support schemes and education;
- support the digital transformation through adapting the regulatory framework, digital creativity, international agreements, digital literacy, skills and competences, among others.¹¹

Indonesia adopted a 3-step strategy – “Reworking Recovery, Resilience Reimagined, Robust Revival”. The United Arab Emirates launched the Creative Relief Fund to provide financial support to impacted creatives and enterprises and a Training Program to assist creatives in acquiring the required skills for the creative economy. Together with UNESCO, the UAE recently proposed a decision called “A Framework for Culture and Arts Education” that was adopted unanimously by its Executive Board.¹²

Indonesia, the UAE and Oman scheduled major events throughout the year, culminating in two summits, held in these countries in December 2021.

The impact of the pandemic on the creative industries is yet to be fully established. The closures of borders, venues and physical distancing measures affected whole segments of the creative economy. Live performance and venue-based industries have been the hardest hit, impacting livelihoods, artist mobility, market access and artistic freedom, together with broader repercussions for the value chain of suppliers and service providers. The crisis has exposed particularly the difficulties in countries, where public support schemes for the creative sector are not in place. At the same time, a number of sectors such as video games and mobile applications have recorded remarkable performance and two-digit growth during the pandemic.¹³

In the months and years to come it is likely to see a higher level of policy commitment to creative industries on global, regional and national levels.

III. Key issues on the creative economy agenda

As a concept in development, the creative economy still needs to deal with some fundamental issues. The first such issue is defining the scope of the creative economy. This issue is primary importance because the defined scope will have a tremendous impact on the size of the creative economy, on the type of policy interventions, which can support it and on the instruments that can be applied to seek improved performance and optimal impact. Several different approaches can be identified to this issue:

- The relatively easy and somewhat simplified approach, adopted by a number of scholars and countries, is to select and codify which economic sectors and occupations should be included in the definition. This approach inevitably implies an arbitrary choice of these sectors and introduces a great deal of subjectivity. Its advantage is that the selected areas can be easily mapped out to economic sectors, statistical information can be collected and aggregate numbers may be compiled on creative output, employment and trade. The downside of this approach is that there inevitably exist creative activities, which fall outside the selected sectors – such as upstream and downstream services related to the inputs for the production of certain creative goods and services and their distribution channels. The second challenge is that the situation from country to country may differ and a sector which is very dynamic in terms of creative inputs in one country may be less intensive in another country, hence the pre-defined scope of creative industries may not be fully relevant for certain jurisdictions. The third limitation of this approach is that it does not take into account the possibility of intellectual property licensing of the same content, through different IP rights, which can ultimately show the intense relationship and interdependencies that exist in the creative economy.
- Another approach is to use the criteria of intensiveness of use of the creative assets. This has resulted in the elaboration of such terms as intellectual property – intensive, copyright-intensive, trademark-intensive, design-intensive or patent-intensive industries applied widely in the US and by the European Commission.¹⁴ The advantage of this approach is that it carries a significant political influence as it attempts to describe the entire area where the subject matter in question is predominant. The limitation of this is that the principle of something

being intensive, basically suggests that it is above an average value which is selected. This means that while focusing on certain activities for example as “copyright-intensive” would essentially disqualify activities, where creativity, protected by copyright plays a role, which is below the selected average. Hence, certain activities will not be accounted for and not reflected in the final estimates. It has to be stated, however, that this approach is applied mostly to policy research, in the sense that it needs to provide an estimate to inform policy makers and monitor trends, and should not be regarded as an empirical statistical survey.

- A third approach is to place at the heart of the definition a selected criteria – culture, trade, intellectual property, content, or other. The definition in this case will always be biased, as it will lean towards one criteria. These approaches are normally favoured by organizations, which have special responsibility in a given area. The advantage is that it is very clear what is being referred to, the selected criteria is often linked to a system of indicators and data sets which are produced on a regular basis through a standardized framework. This is rather important for empirical research, which needs to rely on data, especially when trends are to be monitored and comparisons are to be made. UNCTAD prioritizes trade in creative products and services, UNESCO focuses on culture at the heart of creative activities. In the case of WIPO the selected criteria is the level of dependence on copyright material. This enables a more nuanced approach to various economic activities and the inclusion of all portions of activities that can be attributed to copyright. This is being done through a set of statistical methods and, when necessary, the complementation of this approach with industry studies, qualified judgements and various calculation techniques.¹⁵

Another important and fundamental issue is **the selection of optimal indicators** that characterize the creative economy. Naturally, indicators follow the decision taken on the scope of definitions, discussed above. We can identify in the research literature a clear tendency towards focusing on two indicators, namely the creative output as percentage of GDP or GVA (gross value added) and employment as percentage of national employment.¹⁶ These two indicators are constantly being referred to as the most representative in terms of economic importance. In recent years we have witnessed attempts to quantify the embedded creativity suggesting creative activities and occupations in professions which are not necessarily related to the essential creative industries.¹⁷

Trade is another indicator, which appears in many studies, mostly as an import/export ratio. Researchers are facing difficulties with this indicator at least in two dimensions. Firstly, trade is reported according to the customs nomenclature in products, while economic activities are listed under industrial classification codes. This means that it may be problematic to link these codes in a consistent manner, as there is no direct correspondence. The second difficulty is linked to the fact that services are not properly reflected in most countries trade statistics. Creative services are generating value through the intellectual property system and payments across borders are reflected in the balance of payments or other specialized reporting frameworks. There is no universal standard in this regard and it is a challenge to many research teams to identify credible information sources.

In the search of optimal indicators, we note an increased interest towards more dynamic indicators such as the contribution to the real GDP growth, productivity, output and employment multipliers for the sector and by industry.

Data analytics has evolved over time as new technical tools become available. A new approach to indicators is to capture the digital transactions with creative products and services, using network data where creatives are more active, while tracking the traffic generated by creative activities. In these cases, complex data bases are created and referenced to isolate the desired segment.

Indicators are broadly quantitative and qualitative. As it may be expected, the quality indicators are more problematic and can be captured only through indexes and survey work, which affects precision and consistency over time. Using definitions, which are difficult to quantify requires modelling and use of indirect techniques, which may render research costly and inaccurate.

Another dimension for improving indicators is the search for optimal indicators to measure economic efficiency in the creative industries. This is ultimately a very important economic and business dimension, which requires a set of its own measures, based on establishing a benchmark – efficiency as compared to what? This aspect has been studied in relation to selected areas of creative industries, such as the efficiency of collective management of copyright and related rights, the efficiency of cultural institutions, and efficiency in distribution of creative content, among others.

Concluding remarks

The creative industries have become an inseparable part of our economic reality. Creativity is acquiring a central role in growth strategies and supports the solution of complex social and economic problems. The creative economy has gained a high political profile and has generated significant policy interest on the

level of the United Nations, on regional and national scale. The adoption of the UN resolution on creative economy and sustainable development marks a new level of international commitment to this area. The high profile of the creative economy needs to be matched with further work on conceptual issues, which are affecting international efforts to quantify the creative economy. This will support solid and evidence-based policy making on creative industries and would enable our society and economies to benefit even more from creative outputs.

БЕЛЕЖКИ

- ¹ The views expressed in this article are the sole responsibility of the author.
- ² **The Economic** Contribution of the Copyright Industries, An Overview of the Results from WIPO Studies Assessing the Economic Contribution of the Copyright Industries. [online], <https://www.wipo.int/export/sites/www/copyright/en/performance/pdf/overview_results_2021.pdf>, p. 16 (visited on 15.03.2022).
- ³ **The Future** of the Creative Economy, Deloitte 2021. [online]. At: Deloitte Website. <<https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/uk/Documents/technology-media-telecommunications/deloitte-uk-future-creative-economy-report-final.pdf>> (June 2021, visited on 15.03.2022).
- ⁴ Ibid.
- ⁵ **World** Intellectual Property Indicators 2021. [online]. At: WIPO <https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_941_2021.pdf>, p. 4.
- ⁶ **The Global** Summit on the Orange Economy in Medellin, Colombia, in 2019, stated that the orange economy “represents an enormous wealth based on talent, intellectual property, connectivity and of the cultural heritage of (Inter-America) region”. The Bali 2018 WCCE conference acknowledged “the vast potential and significant contributions of the creative economy to enable global economic growth, social and cultural development in the framework of the fourth industrial revolution”.
- ⁷ **United Nations** Conference on Trade and Development (2018), Creative Economy Outlook: Trends in international trade in Creative Industries and Country Profiles, Geneva and New York, United Nations. At: UNCTAD Website. [online]. <https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/ditcted2018d3_en.pdf> (visited on 15.03.2022).
- ⁸ **The creative economy**: moving in from the sidelines. [online]. At: UNESCO Website. <<https://en.unesco.org/news/cutting-edge-creative-economy-moving-sidelines>> (visited on 15.03.2022).
- ⁹ **Resolution 74** of the General Assembly of the United Nations adopted on 19 December 2019. [online]. At: Official Documents System of the United Nations. <<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N19/433/84/PDF/N1943384.pdf?OpenElement>> (visited on 15.03.2022).
- ¹⁰ See **UNCTAD’s** Marisa Henderson statement. [online]. At: UNCTAD Website. <<https://unctad.org/news/creative-economy-have-its-year-sun-2021>> (visited on 15.03.2022).

- 11 See UNESCO POLICY ACTION GUIDE TO CELEBRATE THE CREATIVE ECONOMY YEAR. At: UNESCO Website. <https://en.unesco.org/sites/default/files/guide-member-states_en_final_0.pdf> (visited on 15.03.2022).
- 12 **UAE** calls for increased dialogue and exchange to strengthen creative economies. [online]. At: UAEUN Website. <<https://uaeun.org/uae-calls-for-increased-dialogue-and-exchange-to-strengthen-creative-economies/>> (visited on 15.03.2022).
- 13 **Williams**, Laura. A pandemic is a dream come true for gamers. [online]. At: bloomberg. <<https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2022-01-16/pandemic-s-boost-for-video-game-industry-is-a-dream-come-true-kyh9nekz>> (visited on 15.03.2022).
- 14 See **Contribution** of intellectual property rights intensive industries in the European Union. [online]. At: <<https://euipo.europa.eu/ohimportal/en/web/observatory/ip-contribution>>. (visited on 15.03.2022) and USPTO report on the Intellectual Property Intensive Industries online]. at: <<https://www.uspto.gov/about-us/news-updates/latest-uspto-report-finds-industries-intensively-use-intellectual-property-0>> (visited on 15.03.2022).
- 15 For more detailed discussion see **WIPO** Guide on surveying the economic contribution of the copyright industries. [online]. At: WIPO Website. <https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/copyright/893/wipo_pub_893.pdf> (visited on 15.03.2022).
- 16 Sometimes preference is given to number of employees, as there are difficulties in reporting full time equivalents.
See for example: **Garcia**, J. M. et al. Creative Nation: How the creative industries are powering the UK's nations and regions. [online]. At: <https://media.nesta.org.uk/documents/creative_nation-2018.pdf> (visited on 15.03.2022).

REFERENCES

A Global Agenda for the Cultural and Creative Industries. At: Policy and Evidence Centre Website. [online]. <<https://www.pec.ac.uk/assets/publications/PEC>> (visited on 15.03.2022).

Deloitte. (June 2021). The Future of the Creative Economy: A report by Deloitte. [online]. At: Deloitte Website. <<https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/uk/Documents/technology-media-telecommunications/deloitte-uk-future-creative-economy-report-final.pdf>> (visited on 15.03.2022).

Overview of the WIPO studies on the economic contribution of the copyright industries. [online]. At: WIPO Website. <https://www.wipo.int/export/sites/www/copyright/en/performance/pdf/overview_results_2021.pdf> (visited on 15.03.2022).

Resolution 74 of the General Assembly of the United Nations adopted on 19 December 2019. At: Official Documents System of the United Nations. [online]. <<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N19/433/84/PDF/N1943384.pdf?OpenElement>> (visited on 15.03.2022).

UNSD Country Profiles, 2010–2019 at <https://unstats.un.org/> (online); Transparency International (2019). At <https://www.transparency.org/> (online); Global Innovation Index, Cornell and INSEAD (2019). At: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_

pub_gii_2020.pdf (online); World Economic Forum – The Global Competitiveness report. At: https://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2020.pdf (online, visited on 15.03.2022).

WIPO Guide on surveying the economic contribution of the copyright industries, WIPO, Geneva publication year 2015. [online]. ISBN 9789280526790, DOI 10.34667/tind.28650. At: <https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/copyright/893/wipo_pub_893.pdf> (visited on 15.03.2022).

КРЕАТИВНИТЕ ИНДУСТРИИ В ИКОНОМИКАТА НА ЗНАНИЕТО

Резюме: В статията се анализират силните икономически аргументи, които подкрепят новата роля на творческите индустрии в икономиката на знанието. Това обяснява и защо творческите индустрии намират все по-голямо приложение като ключов компонент в икономическите стратегии и концепции за растеж, основан на креативност и иновативност, около който са се обединили страни от различни етапи на своето развитие. Анализира се още резолюцията на Общото събрание на ООН относно креативната икономика за устойчиво развитие, която бележи ново ниво на политическата ангажираност в тази област. Потвърждава се съществена роля, която системата за интелектуална собственост играе за монетаризирането на творчеството и неговите функции в екосистемата на креативната икономика. Статията представя системата от индикатори, отнасяща се до креативната икономика, и разглежда аргументи за подобряване на емпиричните изследвания в тази посока на международно ниво.

Ключови думи: креативна икономика; икономически растеж; устойчиво развитие; интелектуална собственост; индикатори на креативните индустрии

Dimiter Gantchev, PhD

Deputy Director, Information and Digital Outreach Division,
Copyright and Creative Industries Sector,
World Intellectual Property Organization
Geneva, Switzerland
E-mail: dimitergantchev@yahoo.com

НОВИ ПОДХОДИ И ИНОВАЦИИ
NEW APPROACHES AND INNOVATIONS

ПОРЕДИЦАТА „ПЕРИОДИКА И ЛИТЕРАТУРА“
В ДИГИТАЛНА СРЕДА

Силвия Найденова, Габриела Георгиева

Централна библиотека на БАН

Резюме: Централната библиотека на Българската академия на науките (ЦБ на БАН) работи по процеса на дигитализация от 2011 г. До днес са експонирани над 4000 заглавия, или 330 000 файла, организирани в 21 колекции. Това са библиотеки на видни учени, възрожденски книги, периодични издания (вестници и списания), микрофилми на старобългарски ръкописи, фотографии и др. Тези дигитални колекции се съхраняват на платформата DSpace. В периода 2019–2021 г. ЦБ на БАН дигитализира и виртуализира българското културно наследство в рамките на Националната научна програма „Културно-историческо наследство, национална памет и обществено развитие“. Поредицата „Периодика и литература“ на Института за литература е цялостно научно изследване на литературния периодичен печат от Освобождението до 1944 г. Том 6 изследва литературния периодичен печат от 20-те години на XX век. Дигитализирани са над 50 заглавия (пълни течения), които се намират в ЦБ на БАН, библиотеката на Института за литература, Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, Регионалната библиотека „П. Р. Славейков“, Народната библиотека „Иван Вазов“. Към сканираните файлове (над 40 000) са направени съответните метаданни в платформата DSpace. Така е постигната интеграция между библиотечната система ALEPH 500 и дигиталната платформа DSpace. Постигнатият резултат е свободен достъп до дигиталната колекция, като периодичните издания в нея са изключителна библиографска рядкост.

Ключови думи: Централна библиотека на Българската академия на науките; дигитализация на българското културно наследство; платформа DSpace; Национална научна програма „Културно-

историческо наследство, национална памет и обществено развитие“; академична книжна поредица „Периодика и литература“

Централната библиотека на БАН работи по процеса на дигитализация от края на 2011 г. За периода от 11 години е експонирала 4000 заглавия, или над 330 000 файла, организирани в 21 колекции. Това са библиотеки на видни учени, възрожденски книги, периодични издания – вестници и списания, микрофилми на старобългарски ръкописи, фотографии и др.

Процесът на дигитализация е необходимо да бъде хардуерно и софтуерно обезпечен, за да има видими и устойчиви резултати. Централната библиотека на БАН публикува и съхранява своите дигитални колекции в платформата DSpace.

DSpace е софтуер с отворен код, който се използва за създаване на хранилища със свободен достъп за научно и/или публикувано дигитално съдържание. Споделя някои припокривания на функции със системите за управление на съдържание и системите за управление на документи. Софтуерът за хранилище DSpace служи и като система за дигитални архиви, фокусирана върху дългосрочното съхранение и достъп до дигитално съдържание.

Първата публична версия на DSpace се появява през ноември 2002 г. като продукт на разработчиците от MIT (Масачузетски технологичен институт) и Hewlett Packard Labs. През годините тя непрекъснато се актуализира, създават се нови версии, за да се отговори на новите потребности. Понастоящем е притежание на организацията с нестопанска цел DuraSpace. DSpace е изграден с Java уебприложения, много програми и свързано хранилище за метаданни. Уебприложенията предоставят интерфейси за администриране, депозиране, търсене и достъп. Съхранението на активите се поддържа във файлова система (<https://duraspace.org/contributors-to-the-dspace-development-fund/>).

Това, което прави DSpace предпочитан за работа, е: 1. Безплатен софтуер с отворен код; 2. Напълно адаптивен, за да отговаря на нуждите на потребителите; 3. Управлява и запазва всички формати на цифрово съдържание (pdf, word, jpeg, mpeg, tiff файлове); 4. Поддържа базирано търсене на метаданни и пълно текстово съдържание; 5. Интерфейсът е наличен на 22 езика; 6. Интегрира се с редица платформи, включително WorldCat.

Опционалният регистър на DSpace наброява почти 3000 хранилища по целия свят. Най-известни са: Отвореното хранилище на знания на Световната банка; Аполон – хранилище на Университета в Кеймбридж; Дигитално хранилище на Университета в Харвард за научни статии, тези,

дисертации и друга литература, генерирана от Харвард; DSpace@MIT на Масачузетския технологичен институт; Спирала – хранилище на Имперския колеж в Лондон; Институционалното хранилище на Световната здравна организация за споделяне на информация.

Дигитализация и виртуализация на културното наследство е един от работните пакети от Националната научна програма „Културно-историческо наследство, национална памет и обществено развитие“, по които работи Централната библиотека на БАН в периода 2019–2021 г. Научната задача, с която се беше заела библиотеката, е дигитализиране на литературни периодични издания от началото на XX век във връзка с реализиране на том 6 от поредицата „Периодика и литература“. Важно е да се отбележи, че през по-голямата част от времетраенето на проекта се работеше съобразно пандемичната обстановка, но това не оказва влияние върху крайния резултат.

Националната научна програма „Културно-историческо наследство, национална памет и обществено развитие“ се създава в изпълнение на Националната стратегия за развитие на научните изследвания в Р България 2017–2030. Програмата се финансира от Министерството на образованието и науката с изпълнение на Решение №577 от 17 август 2018 година на Министерския съвет за одобряване на национални научни програми (ННП). Основната задача на тази национална програма е да отговори на необходимостта от целенасочена работа за изследване, описване, каталогизиране, съхраняване, структуриране в колекции от масиви, поддържане и популяризиране на българското културно-историческо наследство за запазване на националното самосъзнание и родовата памет на българите в глобализацията се свят. Изучаването и популяризирането на българското културно-историческо наследство като част от това на Европа и света е важна предпоставка за развитието на обществото и ключов фактор за насърчаване на социалната активност, за създаване на пиетет към националните традиции и на съзнание за значимостта на националните културни ценности (<https://kinnpor.uni-sofia.bg/>).

Разработването на дигитални инструменти за изследване, представяне и популяризиране на българското културно-историческо наследство, включително създаване на информационни системи и платформи с геолокация на културно-историческото наследство в България, и превръщането му в общественополезен ресурс е същността на тази научна програма. Чрез изграждането на нови съвременни и общодостъпни форми бяха представени пред българското общество научните постижения на хуманитаристиката в областта на културно-историческото наследство.

Дигитализацията е необходимост и предпоставка за съхраняване и опазване на културно-историческото наследство, намиращо се в Централната библиотека. Създават се възможности за използването на фонда за научни и изследователски цели под формата на дигитални копия, като по този начин физически се съхраняват оригиналите (<http://dspace.cl.bas.bg/xmlui/>).

Идеята за поредица „Периодика и литература: Поредица от изследвания за литературата в българския периодичен печат (1877–1944)“ се заражда на заседание на Библиографския институт в София през 1948 г., на което присъства и големият библиограф д-р Никола Михов. Разисква се темата за изготвяне на указател на българския периодичен печат и аналитичното му разработване (Периодика и литература, Т. 1. 1985, с. 5).

Институтът за литература на БАН започва да работи по тази задача в края на 70-те години на XX век, като идеята е материалът да се организира в 10 тома. Том 1 излиза през 1985 г. и обхваща периода 1877–1892 г. Том 2 е публикуван през 1993 г. и изследва периода 1893–1901 г. Том 3 е отпечатан през 1994 г. с хронологични граници 1902–1910 г. Том 4 е публикуван през 1995 г. и обхваща 1911–1917 г. Том 5 излиза от печат през 1999 г. и изследва периода 1918–1920 г. Подготвен за печат е и том 6, но поради финансови причини не е публикуван.

Поредицата „Периодика и литература“ е пръв опит за цялостно научно изследване на литературния периодичен печат от Освобождението до 1944 г. Изданието е богат източник на непознати факти от българската културна история. Съдържа научни студии и статии за литературни списания и вестници, смесени и хумористични издания. Том 6 изследва литературния периодичен печат от 1920 до 1922 г. Следва се линията на поредицата, но в нова, дигитална среда, като се дава възможност на ползвателя за достъп до пълното текстово съдържание на изданията (Иванчев, Димитър П. Български периодичен печат 1844–1944: Анотиран библиографски указател: Т. 1–3. София: Наука и изкуство, 1962–1969).

Дигитализирани са над 50 периодични издания (пълни течения), които се намират в ЦБ на БАН, библиотеката на Института за литература и Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Към сканираните файлове (над 40 000) са направени съответните метаданни в платформата DSpace. Всяко издание е придружено от статия, която запознава читателите с историята на изданието, социокултурната ситуация, в която то излиза, естетическата му програма, композиционното му структуриране. В колекцията изданията са подредени по азбучен ред. В библиографския запис на всяка годишнина в електронния каталог има линк, който отвежда

към дигиталното копие в хранилището DSpace. За нас и ползвателите е много важна пряката връзка от библиографския запис до пълнотекстовото съдържание. Така беше постигната интеграция между библиотечната система ALEPH 500 и дигиталната платформа DSpace¹.

В колекцията намират място едни от най-представителните за националната ни литература издания – списание „Златорог“ (1920–1943), списание „Хиперион“ (1922–1931) и вестник „Развигор“ (1921–1927; 1937), които заедно с останалите издания очертават сложните естетически взаимоотношения и художествени тенденции през 20-те години на XX век.

Без да претендираме за изчерпателност, ще насочим вашето внимание към някои от най-интересните заглавия. Списанието „Хиацинти“ излиза през 1921 г. в Татар Пазарджик и е ранна трибуна на няколко известни имена в българската литература – Ангел Каралийчев, Димитър Пантелеев и бъдещия известен преводач Никола Дончев.² Изданието „Хора“ излиза в периода 1922–1923 г. в София с амбицията да бъде една от трибуните на обновлението в българската следвоенна литература. Безспорен принос е привличането на автори като Теодор Траянов, Светослав Минков и на Харалампи Тачев за художник на корицата.³ „Пегас“ е хумористично издание, което излиза в 9 броя до средата на 1922 г. и заслужава внимание главно с художествената си публицистика.⁴ Сред авторите му се открояват имената на Христо Смирненски, Тодор Измирлиев, Димитър Пантелеев и карикатуриста Страхил Титиринов.

През този период, 20-те години на XX век, излизат и няколко издания, свързани освен с литература, и с други видове изкуство, като театър и опера. Това са списанията „Театър и опера“, „Театрален преглед“, „Свободна мисъл за литература, театър, изкуство и критика“. Трябва да бъде отбелязан фактът, че тези издания са излизали в цялата страна, а не само в столицата. Такива примери са „Лебед“ – Горна Оряховица, „Светли зари“ – Русе, „Литературен лист“ – Варна, и др., което потвърждава факта за разнообразния културен живот в страната в началото на XX век.

Съдържателната страна на тези издания също е много интересна. Например „Ново общество“ е едно от основните толстоистки списания. Върху страниците на „Родна мисъл“ се водят актуални за времето си дебати – като този за създаването на история на българската литература, по езикови въпроси и др. „Неделно утро“ излиза като седмично приложение на най-тиражирувания български вестник – „Утро“. „Балкански журнал“ пък е руско-българско илюстрирано списание.

Много от видните български писатели в този период се реализират като изключителни редактори. На страниците на списание „Пролом“

изпъква таланът на редактора Димо Кьорчев и българските проблеми са ситуирани в широк европейски контекст. Сред сътрудниците на това списание са Михаил Арнаудов, Тодор Боров, Елин Пелин, Кирил Христов и др. Друг изтъкнат наш писател – Антон Страшимиров, се изявява като редактор на списание „Наши дни“. В „Литературен преглед“ се оформя като редактор Димитър Добрев, който в по-късни години се реализира във вестник „Светлоструй“ – едно от значимите литературни издания между двете войни. „Ведрина“ се списва под редакцията на Георги Константинов и Емануил Попдимитров. В много от изданията се наблюдава „илюстриране“ на вътрешни събития и проблеми с подчертано народностен и патриотичен поглед към тях. Насочени са към разпространението и утвърждаването на универсални хуманни ценности у подрастващите, социализацията и формирането им като личности. Такива са: „Народна илюстрация Родолюбец“, „Младежки червен кръст“, „Нова България“.

В първоначалния план по дигитализация бяха включени 62 заглавия, като 12 от тях липсваха във фондовете на софийските библиотеки. Затова се наложи да ги потърсим в страната, и използвахме форума, на който представихме резултатите от проекта – XXXI национална конференция „Библиотеките – предизвикателства и трансформации в COVID среда“ на ББИА, която се проведе на 14 и 15 октомври 2021 г. в Регионална библиотека „Пейо Яворов“ – Бургас. На нашата молба откликнаха колегите от Регионална библиотека „П. Р. Славейков“ – Велико Търново и Народна библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив. Те ни предоставиха дигиталните копия на липсващите заглавия, за да допълним поредицата, за което им благодарим. На дигиталните копия поставихме воден знак на институцията, на която принадлежат, както процедирахме с изданията на НБКМ.

Финализирането на проекта „Дигитализиране на литературни периодични издания от началото на XX век“, т. 6 от поредицата „Периодика и литература“, се отбеляза с постерна изложба по случай 1 ноември в изложбената зала на централната сграда на БАН.

С този проект бяхме поканени да участваме в инициативата на Българската академия на науките за предоставяне на онлайн достъп до проекти в сферата на културата и образованието под мотото „Научи нещо ново, докато си вкъщи“ по време на обявеното извънредно положение.⁵

Постигнатият резултат е свободен достъп до изключително ценните периодични издания в дигиталната колекция. Чрез платформата DSpace те стават достояние на голям кръг ползватели.⁶ Колекцията може да бъде

разгледана и на сайта на Националната научна програма „Културно-историческо наследство, национална памет и обществено развитие“.⁷

Не на последно място, трябва да се отбележи положителният резултат от съвместната работа между различни институции. Доброто сътрудничество между ЦБ на БАН, Института за литература, НБКМ, РБ „П. Р. Славейков“ – Велико Търново и НБ „Иван Вазов“ – Пловдив е пример за добра практика в реализирането както на този проект, така и на бъдещи такива.

ЦБ на БАН си поставя амбициозната задача да постигне устойчивост на проекта „Периодика и литература“, като продължи дигитализирането на излезлите вече от печат томове и бъдещите такива.

За успешното реализиране на проектите, по които вече работим, и на тези, които сме планирали, са необходими сътрудничество и взаимопомощ. Независимо как ще бъдат оценявани темповете и мащабите на процеса на дигитализация в библиотеките, той се развива постъпателно, сравнително планомерно и с видими резултати. Изграждането на единна национална интеграционна система е важна задача, която ще отведе процеса на дигитализация далеч напред и ще задоволи очакванията на потребителите. Съществуващите добри практики на национално и регионално ниво са и основата за подобен процес на интеграция. Не е нужна аргументация за извода, че дигитализацията в библиотеките, предоставянето на онлайн електронни услуги, виртуални изложби и нови онлайн рубрики засяга практически цялото общество, защото превръща библиотеките в институции без граници.

БЕЛЕЖКИ

¹ **Цифрово** хранилище на ЦБ на БАН. [online].

<<http://dspace.cl.bas.bg/xmlui/handle/nls/30827> (06.06.2022).

² **Хиацинти** : Списание за критика, художествена литература и изящна лирика / Урежда ред. к-т., (1921) [online]

http://digilib.nalis.bg/xmlui/handle/nls/85/discover?rpp=10&etal=0&query=%D1%85%D0%B8%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BD%D1%82%D0%B8&group_by=pone&page=1 (06.06.2022)

³ **Хора** : Литературно списание / Редактира комитет ; [Ред. Димитър Чаков и Владимир Я. Манасиев], (1922) (06.06.2022) [online]

<http://digilib.nalis.bg/xmlui/handle/nls/32904>

⁴ **Пегас** : Седмичен литературно-хумористичен лист / Редактира кометет.Пегас : Седмичен литературно-хумористичен листПегас : Литературно-хумористичен вевстникъ, (1922) [online]

<http://digilib.nalis.bg/xmlui/handle/nls/85/discover?query=%D0%BF%D0%B5%D0%B3%D0%B0%D1%81&submit=Go&rpp=10> (06.06.2022)

- ⁵ **Ружина**, Нина. „Научи нещо ново, докато си вкъщи“ е подаръкът на БАН за обществото. [online]. <<https://uspelite.bg/nauchi-neshto-novo-dokato-si-vkashti-e-podarakat-na-ban-za-obshtestvoto-1>> (06.06.2022).
- ⁷ **КИННПОР**. Дигитална колекция от български литературни издания със свободен достъп. [online]. <<https://kinnpor.uni-sofia.bg/resources/item/23-digital-collection>> (06.06.2022).

ЛИТЕРАТУРА

1. **Периодика** и литература: Литературни списания и вестници, смесени списания, хумористични издания. Т. 1 (1877–1892). София: БАН, 1985.
2. **Иванчев**, Д. (1962–1969). Български периодичен печат 1844–1944: анотиран библиографски указател. Т. 1–3. София: Наука и изкуство.
3. **Български** периодични издания в библиотеките на Българската академия на науките 1844–1944: каталог. София: БАН. Централна библиотека, 2007, 144 с.

REFERENCES

1. **Periodika** i literatura: Literaturni spisania i vestnitsi, smeseni spisania, humoristichni izdania. T. 1 (1877–1892). Sofia: BAN, 1985.
2. **Ivanchev**, D. (1962–1969). Balgarski periodichen pechat 1844-1944: anotiran bibliografski ukazatel. T. 1–3. Sofia: Nauka i izkustvo.
3. **Balgarski** periodichni izdania v bibliotekite na Balgarskata akademia na naukite 1844–1944: katalog. Sofia: BAN. Tsentralna biblioteka, 2007, 144 s.

BOOK SERIAL PERIODICALS AND LITERATURE OF BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES IN A DIGITAL MEDIUM

Abstract: *Central Library of Bulgarian Academy of Sciences (CL of BAS) works in the field of digitization of Bulgarian cultural heritage from 2011. Up to the present are processed more than 4000 titles in 330 000 files, organized in 21 collections. These are personal libraries of eminent scientists, books of Bulgarian National Revival, periodicals (newspapers and journals), microfilms of Old Bulgarian manuscripts, photos, etc. These digital collections have been preserved on a platform DSpace. Between 2019–2021 CL of BAS digitized and virtualized Bulgarian cultural heritage in the frame work of the National cultural program Cultural-historical heritage, national memory and social development. The academic book serial Periodicals and Literature (in 6 volumes) of the Institute for literature is an overall scientific study of the literary periodicals from the Liberation 1878 to 1944. Volume 6 encompasses the literary periodicals*

in the 1920s. Are digitized more than 50 titles (full files) which in the collections of CL of BAS, Institute for literature library, Bulgarian National Library, Regional Library – Veliko Tarnovo and Ivan Vazov National Library. To the scanned files (more than 40 000) are made the appropriate metadata in DSpace platform. In such a way it was achieved an integration between the library system ALEPH 500 and the digital platform DSpace. The results achieved are an open (free) access to the digital collection with very rare and precious periodicals in it.

Keywords: *Central Library of Bulgarian Academy of Sciences; digitization of Bulgarian cultural heritage; platform DSpace; National cultural program Cultural-historical heritage, national memory and social development; academic book serial Periodicals and Literature*

Silviya Naydenova, PhD

Central Library of Bulgarian Academy of Sciences

1040 Sofia, Bulgaria

E-mail: najdenova.s@cl.bas.bg

Gabriela Georgieva

Central Library of Bulgarian Academy of Sciences

1040 Sofia, Bulgaria

E-mail: g.georgieva@cl.bas.bg

ПРАКТИКА И ОПИТ
PRACTICE AND EXPERIENCE

**„БИБЛИОТЕКИ НА ЕМОЦИИТЕ“ – НОВ ПРОЧИТ НА КНИГИТЕ
И ПСИХОЛОГИЧЕСКИ МЕТОД ЗА КЛАСИФИЦИРАНЕ**

Елена Попова

Университет по библиотекознание и информационни технологии

Резюме: През последните години методът на библиотерапията става все по-приложим дори извън медицината. Често хората го използват в ежедневието си интуитивно. Дефинирането му и доказването на ползите от него в различни сфери обосновават активното му прилагане в мащабни инициативи. Една от тях е „Библиотека на емоциите“, обединяваща различни организации от цяла Европа за насърчаване на иновативен начин на четене и на библиотерапевтичните сесии в европейските обществени библиотеки. Този проект за първи път дава възможност на участниците да обособят нов начин за класифициране на книгите в своите библиотеки и да обслужват читателите си според техните емоционални предпочитания.

Ключови думи: библиотека; библиотерапия; емоции; книга

През последните две десетилетия библиотеките промениха своя облик и визия. Развитието на технологиите, новите потребности, изграждането на информационно общество и редица други фактори предполагат преосмислянето на ролята на библиотеката и библиотекаря. Все по-категорично се формира идеята за библиотеката като социално пространство – приобщаващо и създаващо условия за безопасно общуване и за придобиване на нови умения и възможности. Освен стимулирането на четенето, основна мисия на библиотеките става и стимулирането на общуването. Според проучванията, които продължават да се увеличават през последните години, четенето е дейност, която може да насърчи доброто психично здраве. Четенето създава нови модели на мислене, художествената литература подобрява цялостната способност на читателя да разпознава и интерпретира емоциите у другите, увеличава емпатията, влияе на когнитивните процеси и на емоционалното състояние. По-

нататъшните изследвания могат да дадат повече подробности относно ефикасността и ползите от четенето.

В момента библиотерапията започва да се използва активно в терапевтичните процеси при много проблеми, както и като интуитивен вариант за справяне с нетипични ситуации (Eftimova, 2022). Наблюдават се редица инициативи, свързани с осъществяването на срещи, разговори или осигуряване на безопасно онлайн пространство за междуличностна комуникация. След като през последните години се заговори по-активно за библиотерапията и специалистите успяват да установят нагледно ползите от нея, започна използването ѝ в различни библиотечни инициативи. Такъв е и проектът – обект на тази статия: „Библиотеки на емоциите“.

За библиотерапията

„Развиващата интерактивна библиотерапия се отнася до използването на литература, дискусии и творческо писане за превенция на психични заболявания, както и за оценка, стимулиране и ориентация. Тя насърчава разбирането, себеизразяването, самочувствието и междуличностните умения и може да помогне на хората да намерят ново значение чрез нови идеи, прозрения и информация“ (Callaghan, Gamble, 2006). Тази дефиниция на библиотерапията е предложена в „Наръчник за медицински сестри за психично здраве“ на Оксфордския университет. Този труд, както и много други изследвания доказват медицинската полза от библиотерапията и предлагат идеи за нейното приложение при лечението на пациенти. „Библиотерапията може да подобри личното прозрение, да предостави информация, да предложи алтернативи, да намали изолацията, да изясни нововъзникващите ценности, да стимулира дискусия и да разшири процеса на консултиране извън традиционните условия.“¹ Това пояснение от проекта „Библиотерапия в Централна Европа 2020“, публикувано на официалната уебстраница на IFLA (Международната федерация на библиотечните асоциации и институти), показва, че библиотечните специалисти от своя страна преоткриват ползите от този метод в ежедневната си работа. Библиотеките не могат да заменят болниците, но определено могат да помогнат на хората, когато преминават през трудности, когато са подложени на стрес, когато са социално изолирани, дискриминирани и т.н. Затова приложението на библиотерапията в библиотеките с основание може да се разглежда като практика в помощ на емоционалното здраве.

Има различни възможности библиотерапията да се приложи в библиотеките, но в България такива подходи са все още непознати и се осъществяват инцидентно (Eftimova et al., 2021).

За проекта

Проектът „Библиотеки на емоциите“ е инициатива на социалната общност Love for Livres, в която участват четири европейски обществени библиотеки – в Белгия, Полша, Литва и Словения, и Асоциацията за застъпничество Public Libraries 2030 (фиг. 1).

Фиг. 1. „Европейски „Библиотеки на емоциите“: нов път за привличане на публика и подкрепа на социалната трансформация в Европа“ – емблеми на партньорските организации в проекта²

Проектът има за цел да помогне на Европейската мрежа за обществени библиотеки при адаптирането на нейните практики към цифровата среда и да подкрепи мисията на библиотеките: да насърчават четенето и иновативните методи; да опазват културното разнообразие; да се борят със социалната дискриминация. Основава се на споделена визия между партньорите и свързва четирите участващи обществени библиотеки в европейска мрежа, където съвместно да развият нови умения и подходи за насърчаване на търсенето на книги чрез емоции.³

Фокус на проекта „Библиотеки на емоциите“ са младите хора. Тази целева група предполага и по-добра възможност за използване на дигитално съдържание, за разглеждане на съвременни въпроси, свързани със социалната принадлежност на младите, и в оптималния вариант – за предлагане на своевременни решения по различни проблеми. Само по себе си организирането на безопасна социална среда за споделяне е огромен принос на библиотеките в тази посока. Когато се включи и методът на библиотерапията, шансовете за успех се увеличават. Библиотеките разполагат едновременно с двата основни ресурса за осъществяване на този метод – хора и книги, и са възможно най-благоприятната среда за провеждане на библиотерапевтични сесии.

Благодарение на този проект за първи път библиотеките в Каунас (Литва), Андерлехт (Белгия), Лодз (Полша) и Кран (Словения) имат възможност да разработят и създадат библиотека, където книгите се подреждат според емоциите при четене.⁴ За осъществяването на този модел се разчита на методологията, разработена от Love for Livres⁵, поставяща емоциите в основата на преживяването при четене. Тя се фокусира върху т.нар. от тях „ключов емоционален индикатор“, според който има шест основни човешки емоции: любов, страх, гняв, тъга, изненада и радост (фиг. 2).

Фиг. 2. KEI® – Ключов емоционален индикатор

За да могат потребителите да оценяват книгите, които четат, в уебпортала Love for Livres са разработени символи като етикети за всяка от емоциите⁶ (фиг. 3). Идеята е да се категоризира преобладаващата емоция, която книгата създава у читателя. Този уебпортал е съобразен с езиците на четирите партньорски библиотеки, с които потребителите могат да работят.

Фиг. 3. Етикетите на всяка от „ключовите емоции“ от официалната страница на проекта⁶

Иновативният подход, който е заимстван от психологията и маркетинга, се основава на идеята, че хората са склонни да правят своя избор въз основа на текущото си настроение, а не на солидна и обективна логика. И ако човек е склонен да прави това дори за неемоционални продукти, като храна, дрехи и електроника, тогава защо да не го направи за

книги, които са произведения на изкуството и са специално предназначени да въздействат на вътрешните светове? Тази напълно нова концепция на библиотеката поставя на първо място преживяването на читателя и емоциите, които книгата предизвиква. Освен портала като онлайн ресурс, са добавени физически пространства за книги в „Библиотеките на емоциите“ със символите за емоции, които да насочват потребителите при избора на книги (фиг. 4).

Фиг. 4. Кътовете на принципа на „Библиотеката на емоциите“

На читателите се предоставя и възможността да променят местоположението на книгата на рафта, ако тя предизвиква у тях различна емоция от посочената. Библиотекарите са избрали 500 книги за раздела

„Библиотеки на емоциите“. Всяка книга в списъка се оценява по скала от 1 до 10 за емоции. Също така предоставя препоръки за това къде и по кое време на годината е най-добре да се чете книгата, за кого може да е трудна за четене или колко време отнема четенето.⁷

Освен този нов метод за категоризиране на книги, в рамките на проекта се предвиждат обучение по библиотерапия и провеждане на 24 библиотерапевтични сесии в библиотеките, фокусирани върху младите хора. Чрез тази програма служителите на обществените библиотеки придобиват нови дигитални умения и познания по когнитивни науки, приложени в културния сектор. Посредством тези умения те разработват нови начини за насърчаване на социалното включване чрез култура.³

Според официалната уебстраница на проекта той се фокусира и върху няколко подцели, които да подпомогнат по-лесното му разбиране:

- Разработване на нови практики, насърчаващи развитието на публиката, и разширяване на настоящите умения в европейските обществени библиотеки, за да се създадат практики, съчетаващи най-съвременни подходи и идеи, приложени от библиотекарите;
- Подобряване на обществените библиотеки като пространства за запазване на културното наследство, където културните блага са общи и творческите активи са създадени, за да свързват хора, творци и идеи;
- Насърчаване на експериментирането с библиотерапия като начин за поддържане на разговори, привличане на нови потребители в обществените библиотеки, създаване на общности и принос за социалното благополучие. Целевата аудитория са младите хора и проектът оценява въздействието на библиотерапията върху техния социален капитал и приобщаване;
- Разработване на методология с отворен характер, която отразява въздействието на библиотерапията и емоциите при четенето, при обособяването на нови аудитории и при създаването на социално въздействие;
- Създаване на изследователска статия, базирана на пилотната сесия. Тя изследва различни теми, включително как обществените библиотеки в Европа са замислили и приложили „Библиотеки на емоциите“ и библиотерапевтичните сесии, какви дигитални умения са придобити от библиотечните специалисти чрез проекта, силните и слабите му страни, социалната трансформация, въздействието на библиотерапията, прилагането на европейска визия и практика на невронауката и когнитивната наука върху културата.

Като част от проекта библиотекарите получават обучение за улесняване на тези сесии и участниците могат да се задълбочат в житейския си опит чрез този процес. С емоциите в центъра на преживяването при четене, то става по-просто и по-лесно за разбиране и чрез това се улеснява изследването на вътрешните мисли. Крайната цел на преживяването е да окаже положително въздействие върху живота на читателите, като им помогне да се свържат с емоциите си.

Проектът подкрепя отделните хора, укрепва развитието на местните общности и популяризира нов начин хората да избират книги и да четат. Различният опит на четирите европейски страни обогатява прилагането на библиотерапия в различни култури и поставя обществените библиотеки в центъра на споделянето на опит от четене.⁶

В период на световна пандемия, в какъвто се намираме и в момента, се повишава нуждата от помощ за овладяване на емоциите. Използването на терапевтичната функция на четенето може да се отчете като изключително добра практика в тази посока. Хората масово споделят за благотворното въздействие на четенето и възможността чрез него да се откъснат за малко от неприятната пандемична ситуация. Когато това усещане стане посредством организирана дейност, с възможност за споделяне и помощ при избора на подходящо четиво, успехът е още по-голям.

Библиотерапията е стимул за благополучие, източник на вдъхновение, ресурс за движение напред. Това е инструмент за грижи за психичното здраве и социални иновации. Емоциите при четене осмислят човешкия живот и имат силата да стимулират човека да се развива.⁵

Изключително важно е, че такъв тип проект се осъществява именно в библиотеки. Първо, това е правилна стъпка в посока на изграждане на съвременния облик на библиотеката като социална среда. Второ, сама по себе си библиотеката е най-близо до книгите и до хората и има потенциала да използва връзката, съществуваща изначално помежду им, в посока, полезна за човека и обществото. Трето, човешката нагласа към библиотеката като институция е като цяло положителна – свързана с приятни емоции, затова и предразполага към вземане на участие в различни инициативи, организирани от нея.

Специалното на този проект е възможността за активно участие на читателите в целия процес. Това не е наготово поднесена информация, а общуване – между читателите, с книгите и със себе си. Тази формула е предпоставка за успешна реализация на инициативите по проекта и за обособяване на нов метод за каталогизиране на книги – в помощ на читателя и стимулиращ четенето.

Проектът е във фаза на развитие, но вече е видим изключителният му потенциал. Очаква се популяризирането му да вдъхнови и други библиотеки да създадат свои „Библиотеки на емоциите“ и да се изгради мрежа, която трайно да подпомага социалната интеграция и да стимулира четенето.

Благодарности

Тази публикация е реализирана по проект „Изследване на нагласите към терапевтичния потенциал на четенето в нетипични ситуации за индивида“ с Договор № КП-06-Н45/2 от 30.11.2020 г., финансиран от Фонд „Научни изследвания“ на Министерството на образованието и науката, с ръководител гл. ас. д-р Събина Кирилова Ефтимова-Илиева.

БЕЛЕЖКИ

- ¹ **Béres, J.** Central Europe 2020 Bibliotherapy project. IFLA – official website. [online], <<https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:6V8BHQ4gKkAJ:https://www.ifla.org/central-europe-2020-bibliotherapy-project/+&cd=1&hl=bg&ct=clnk&gl=bg>> (2022).
- ² **Libraries of Emotions© (LOE) in Europe.** Brochure. [online], <<http://librariesofemotions.eu/wp-content/uploads/2021/03/LOE-BROCHURE-2021-ENG.pdf>> (March 2022).
- ³ **European** “Libraries of emotions© (LOE). [online], <<https://ced-slovenia.eu/en/project/european-libraries-emotions-loe-2/>> (March 2022).
- ⁴ **European** „Libraries of emotions“: a new path for public libraries to capture audiences and support social transformations in Europe. [online], <<https://www.juntadeandalucia.es/cultura/europacreativaandalucia/european-libraries-of-emotions-loe-a-new-path-for-public-libraries-to-capture-audiences-and-support-social-transformations-in-europe/>> (2022).
- ⁵ **Love of Livres.** Official website. [online], <http://loveforlivres.com/index.php?idpage=accueil&langue=2> (March 2022).
- ⁶ **Libraries of Emotions.** Official website. [online], <<http://librariesofemotions.eu/about-project>> (March 2022).
- ⁷ **Iolov, Tzvetozar Vincent.** Emotional libraries count on your feelings when choosing a book – The Mayor EU – official website. [online], <<https://www.themayor.eu/en/a/view/emotional-libraries-count-on-your-feelings-when-choosing-a-book-9702>> (05 January 2022).

REFERENCES

Eftimova, S. (2022). The Topic of Bibliotherapy in the Diploma Projects and Master's Theses of Students Majoring in Library and Information Management. – In: *INTED2022*

Proceedings: 16th annual International Technology, Education and Development Conference.

Eftimova, S., T. Todorova, M. Garvanova, H. Atanasov, L. Parijkova, T. Genova, I. Damianova. Status of the Literature on the Problems of Bibliotherapy in Bulgaria. (2021). – In: *EDULEARN21 Proceedings: 13th annual International Conference on Education and New Learning Technologies*, 5th–6th of July, 2021, pp. 6856–6861.

Oxford Handbook of Mental Health Nursing 2/e (Oxford Handbooks in Nursing). (2006). Eds. by Patrick Callaghan and Catherine Gamble. OUP Oxford. 496 p.

“LIBRARIES OF EMOTIONS” – A NEW WAY OF READING BOOKS AND A PSYCHOLOGICAL METHOD OF CLASSIFICATION

Abstract: *In recent years, the method of bibliotherapy has become increasingly applicable even outside of medicine. Often people use it in their daily lives intuitively. Thanks to the work of specialists from all over the world, defining it and proving its benefits in various fields, it distinguishes its active application in large-scale initiatives. One of them is the Library of Emotions – bringing together various organizations from all over Europe to promote innovative reading and bibliotherapy sessions in European public libraries. For the first time this project gives participants the opportunity to develop a new way of classifying books in their libraries and to serve their readers according to their emotional preferences.*

Keywords: *library; bibliotherapy; emotions; book; project*

Elena Popova, PhD student

University of Library Studies and Information Technologies

119, Tsarigradsko shose Blvd.

1784 Sofia, Bulgaria

E-mail: elena_b_popova@abv.bg

РЕЦЕНЗИИ И АНОТАЦИИ
REVIEWS AND ANNOTATIONS

ПЪТЕВОДИТЕЛЯТ ПО УНИВЕРСАЛНОТО ХУМАНИТАРНО
ЗНАНИЕ НА XXI ВЕК „FAX ERUDITIO“ –
СВЕТЪТ КАТО НА ДЛАН

Марина Енчева

Университет по библиотекознание и информационни технологии

Анна Мария Таммаро

Университет в Парма

Резюме: Пътеводителят „FAXERUDITIO“ отразява 46 книги от областта на хуманитарните науки, принадлежащи на две библиографски и историографски поредици на Академично издателство „За буквите – О писменехъ“: 16 тома на ежегодника „Трудове на Студентското научно общество при УниБИТ“ и 30 тома на серията „Факлоносци“. Двете поредици са основата на 15 е-библиотеки, позиционирани на уебстраницата на Студентското научно общество на УниБИТ.

Ключови думи: пътеводител; хуманитарни науки; XIX век; УниБИТ; библиографски и историографски поредици

Пътеводителят по универсалното хуманитарно знание на XIX век „FAX ERUDITIO“ с автори проф. д.п.н. Александра Куманова и ас. д-р Николай Василев е публикуван през 2020 г. от Академичното издателство на УниБИТ „За буквите – О писменехъ“. Той обхваща цялата поредица от токове на ежегодника „Трудове на Студентското научно общество при УниБИТ“, стартирала през 2008 г., както и изданията на серията „Факлоносци“ от 2010 до 2020 г. Именно на тези две поредици (оси) се базират е-библиотеките, включващи 3287 публикации на студенти от УниБИТ, систематизирани в хронологично-азбучен библиографски списък, наречен TABULA GRATULATORUM, съставляващ третата ос (база от данни) на „FAX ERUDITIO“. Трите бази данни на пътеводителя са структурирани по един и същи начин: детайлизиран

вторично-документален свод, показалци към ресурса и визуализирана стратификация в табличен и графичен материал към ресурса.

Класификационната платформа на изданието обхваща следните аспекти: религиозен и философско-религиозен; научен; теоретичен; практически; хуманитарен; естествонаучен; научно-технически; библиографски. Информационният модел на пътеводителя „FAX ERUDITIO“ е базиран на поредица значими изследователски и педагогически проекти, започнали в края на първото десетилетие на XXI век и ориентирани към възможността енциклопедично (в библиографски и историографски аспект) да се обхване знанието за книгата. Сред тези проекти може да бъдат открити „Оксфордски пътеводител по книгата“ (2010); учебникът „Книгата. Световна история“ (2013) с автори от 15 страни; Кеймбриджкият пътеводител по история на книгата (2015) и др. По отношение на стандартизирането на информацията в изданието, прави впечатление използването на многообразие от стандарти. Това е свързано с библиографския и историографския характер на пътеводителя и до голяма степен е предизвикано от сравнителната работа в изданията от серията „Факлоносии“ и „Трудовете на Студентското научно общество при УниБИТ“.

В заключение може да се посочи, че Пътеводителят по универсалното хуманитарно знание на XIX век „FAX ERUDITIO“ е цялостна вторично-документална форма, която конфигурира и свързва 46 издания като елементи на системно семантично единство на многообразието. Ценното тук е, че пътеводителят, разработен от Александра Куманова и Николай Василев, и произтичащата от него е-библиотека „ERUDITICA“ са обърнати не само към по-доброто структуриране на резултатите от интелектуалната работа на Студентското научно общество към УниБИТ, но и към широкото им прилагане от библиотекари и информационни специалисти в тяхната практическа справочно-информационна дейност.

ЛИТЕРАТУРА

Куманова, Александра, Николай Василев. *Fax Eruditio – факел на знанието: пътеводител по информационните ресурси на Студентското научно общество при Университета по библиотекознание и информационни технологии*. София, 2020. 522 с.

REFERENCES

Kumanova, Aleksandra, Nikolay Vasilev. *Fax Eruditio – fakel na znaniето: Patevoditel po informatsionnite resursi na Studentskoto nauchno obshtestvo pri Universiteta po bibliotekoznanie i informatsionni tehnologii*. Sofia, 2020. 522 s.

**GUIDE TO THE UNIVERSAL HUMANITARIAN KNOWLEDGE
OF THE 21ST CENTURY “FAX ERUDITIO” –
THE WORLD IN THE PALM OF YOUR HAND**

Abstract: *The FAX ERUDITIO guidebook covers 46 books in the humanities, belonging to two bibliographic and historiographical series of the Academic Publishing House “Za bukvite – O pismenehy”: 16 volumes of the yearbook “Proceedings of the Student Scientific Society at ULSIT” and 30 volumes of the series “Faklonostsi”. The two series are the basis of 15 e-libraries, positioned on the website of the Student Scientific Society at ULSIT.*

Keywords: *guidebook; humanities; XIX century; ULSIT; bibliographic and historiographical series*

Assoc. Prof. Marina Encheva, PhD

University of Library Studies and Information Technologies
119, Tsarigradsko shose Blvd.
1784 Sofia, Bulgaria
E-mail: m.encheva@unibit.bg

Prof. Anna Maria Tammaro, PhD

University of Parma
43121 Parma, Italy
E-mail: annamaria.tammaro@unipr.it

УКАЗАНИЯ ЗА АВТОРИТЕ

Списание „Издател“ разглежда само ръкописи, които попадат в неговия тематичен обхват и са оформени в съответствие с настоящите Указания. Изпратените статии трябва да съдържат оригинални научни резултати и идеи.

С изпращането на ръкопис или илюстрация до редакцията на списание „Издател“ авторът се съгласява да преотстъпи правата за анонсиране, публикуване и разпространение в изданията на издателството. Авторските права на публикуваните текстове и илюстрации са собственост на издателството за срока, определен в ЗАПСП.

След получаването му ръкописът преминава процедура на оценка от двама анонимни независими рецензенти и проверка чрез софтуер за плагиатство. На базата на препоръките на рецензентите и проверката се взема решение за публикуване или отхвърляне на ръкописа. Списанието си запазва правото да не публикува текст, за който при проверката е установена степен на подобие, надвишаваща 20%.

Не се разглеждат ръкописи, които са публикувани, подготвят се за печат или са изпратени до друго издание. Преди да публикува ръкопис, списанието си запазва правото да поиска писмена декларация от автора за оригиналността на текста и описаните в него резултати, както и че към настоящия момент ръкописът не е предложен за публикуване или публикуван в друго издание.

Решението за публикуване на ръкопис се определя от препоръките на рецензентите и не означава непременно съгласие на редакцията със застъпваните от автора идеи. Редакторите могат да редактират ръкопис, когато това е необходимо.

Авторите, както и техните научни или учебни организации, не дължат заплащане за публикуване в списанието и не получават хонорар за публикувани текстове.

Авторите на приетите за публикуване ръкописи получават потвърдително съобщение в рамките на шест месеца от датата на предоставяне. При липса на отговор в рамките на шест месеца от датата на предоставяне, ръкописът се смята за отхвърлен и авторът има право да го предостави за разглеждане в друго списание. Материали, които не са одобрени за публикуване, не се връщат на авторите.

Нарушаването на настоящите Указания или на етичните принципи за публикуване на научни текстове ще се смята за отказ от сътрудничество между автора и изданието за в бъдеще.

Общи указания

За оформяне на ръкописите се използва стандартна текстообработваща програма. Приложенията под формата на графики, таблици или илюстрации трябва да са годни за четене и обработка с масово използвани за подобни цели програми.

Не се поощряват:

- подробното представяне в текста на общодостъпни теоретични постановки;
- посочването на литература, която не е ползвана в текста;
- самоцитиранията (препоръчва се позоваването на собствени изследвания да става в бележка под линия, а не в цитираната литература).

Ръкописите и илюстрациите се изпращат в електронен вид – като приложен файл (attachment) към съпровождащото писмо на електронен адрес publisher@unibit.bg или на диск на следния адрес за кореспонденция: УниБИТ 1, „Цариградско шосе“ № 119, София 1517, България, кабинет 201, за списание „Издател“.

Подготовка на ръкописа

Ръкописите може да бъдат предоставени от автора на български или на английски език.

Препоръчителният обем на ръкописа е до 25 000 знака (с паузите между знаците) – без специфични изисквания по отношение на шрифт или начин на форматиране. Не се поощрява специфично форматиране в основния текст (булети, табулатори, подчертаване).

Ръкописът се структурира по следния начин:

На основния език на текста се изписват: заглавие на статията; име и институция на автора (без академични степени и длъжности); резюме и ключови думи; пълен текст; благодарности; приложения; бележки; литература. Ако текстът не е на английски език, следват: литература на латиница – транслитерирана или преведена; заглавие, резюме и ключови думи на английски език; пълна визитка на автора с академична позиция, име на организация, данни за персонална регистрация в научни бази, пощенски и електронен адрес – на английски език. Когато основният текст е на английски език, в края на публикацията се добавя единствено подробна визитка на автора.

Таблицы, фигури, илюстрации и техните надписи се представят както в основния текст, така и като отделен файл. Ако обемът им не позволява поставяне в основния текст, задължително трябва да бъде посочено мястото им в текста – табл. 1, фиг. 2 и т.н.

Оформяне на бележки и литература

Благодарностите и бележките се изписват само на езика на основния текст – в края на ръкописа. Мястото на бележките се маркира в текста на статията с арабски цифри като горни индекси, а самите бележки се оформят в общ параграф като endnotes.

Ползваната литература (ако основният текст не е на латиница) се изброява в два отделни параграфа в края на ръкописа. В първия параграф литературата се изброява в оригинал. Във втория параграф се повтаря на латиница – в оригинал, транслитерирано или преведено, съдържанието на предишния параграф.

Списъкът на използваната литература съдържа литературни източници, които са достъпни за проверка или справки. Мястото на всички останали източници, включително от интернет, е в раздела „Бележки“, заедно с допълнителни обяснения или сведения, свързани с основния текст.

Представянето на литературните източници се оформя по следния ред: автор, година на издаване, заглавие, град на издаване и име на издателя (печатницата). Примерите по-долу показват как трябва да става това.

Списания

ЛИТЕРАТУРА

Николов, Г. (2018). Марко Поло. Безсмъртно е твоето море. *Издател, том XX, брой 1*, 54–58.

REFERENCES

Nikolov, G. (2018). Marko Polo. Bezsmartno e tvoeto more. *Izdatel, vol. XX, issue 1*, 54–58.

Такива източници се цитират в основния текст като (Nikolov, 2018). При необходимост от посочване на конкретна страница тя се изписва след двоеточие (Nikolov, 2018: 55–57)

Книги

ЛИТЕРАТУРА

Иванов, А. (2020). *Скритите оръжия в рекламата*. София: Изток-Запад.

REFERENCES

Ivanov, A. (2020). *Skritite orazhiya v reklamata*. Sofia: Iztok-Zapad.

Такива източници се цитират в основния текст като (Ivanov, 2020). При необходимост от посочване на конкретна страница тя се изписва след двоеточие (Ivanov, 2020: 56).

Книги/сборници с редактор

Carman, T. (2005). On the Inescapability of Phenomenology (pp. 67–89). In: Smith, D. W. & Thomasson, A. L. (Eds.). *Phenomenology and Philosophy of Mind*. Oxford: Clarendon Press.

Коректури

Преди публикуване на ръкописа авторът ще получи коректура, която да прегледа и върне в редакцията в срок от една седмица. На този етап не са допустими значими промени в текста.

Отпечатъци

Публикуването се обявява на автора с писмо, съдържащо .pdf на статията. Авторът може да ползва отпечатък на своя труд в полза на кариерното си развитие или за комуникация с други изследователи.

GUIDELINES FOR AUTHORS

Izdatel (Publisher) journal considers only manuscripts that fall within its thematic scope and are in accordance with these Guidelines. Submitted articles must contain original scientific results and ideas.

By sending a text or illustration to Izdatel journal, the author agrees to assign the rights to announce, publish and distribute in Izdatel publications. The copyright of the published texts and illustrations is the property of the publishing house for the term specified in The Copyright Law.

Upon receipt, the text undergoes an evaluation procedure by two anonymous independent reviewers and verification through plagiarism software. Based on the recommendations of the reviewers and the plagiarism software, a decision is made to publish or reject the text. The journal reserves the right not to publish a text for which the degree of similarity exceeding 20% has been established during the plagiarism check.

Texts that have been published, are being prepared for printing or have been sent to another publisher are not considered. Before publishing a text, the journal reserves the right to request a written declaration from the author about the originality of the text and the results described in it, as well as that at present the manuscript has not been offered for publication or published in another edition.

The decision to publish a text is determined by the recommendations of the reviewers and does not necessarily imply the consent of the editors to the ideas presented by the author. Editors can edit a text when needed.

Authors, as well as their scientific or educational organizations, do not have to pay a fee for publication in the journal and do not receive a fee for published texts.

Authors of submitted for publication texts receive a confirmation message within six months from the date of submission. In the absence of a reply within six months from the date of submission, the manuscript shall be deemed rejected and the author has the right to submit it for consideration in another journal. Materials that are not approved for publication are not returned to the authors.

Violation of these Guidelines or of the ethical principles for publishing scientific texts will be considered as a refusal to cooperate between the author and the publisher in the future.

General guidelines

A standard word processing program is used to format the manuscripts. Applications in the form of graphs, tables or illustrations must be readable and easy to process with programs widely used for such purposes.

We do not encourage:

- the detailed presentation in the text of publicly available theoretical statements;

- the indication of literature not used in the text;
- self-citations (it is recommended to refer to one's own research in a footnote and not in the cited literature).

The texts and illustrations should be sent in electronic form – as an attachment to the e-mail address: publisher@unibit.bg or on a disk to the following address for correspondence: UniBIT-1, 119 Tsarigradsko Shosse, Sofia-1784, Bulgaria, office 201, for IZDATEL magazine.

Text preparation

Texts can be provided by the author in Bulgarian or English.

The recommended volume of the text is up to 25,000 characters (spaces included) – without specific requirements in terms of font or formatting. Specific formatting in the main text (bullets, tabs, underlining) is not encouraged.

The text is structured as follows:

In the main language of the text are written: title of the article; name and institution of the author (without academic degrees and positions); summary and keywords; full text; acknowledgements; appendices; notes; literature. If the text is not in English: literature in Latin – transliterated or translated; title, summary and keywords in English; full business card of the author with academic position, name of organization, data for personal registration in scientific databases, postal and e-mail address – in English. When the main text is in English, only a detailed business card of the author is added at the end of the publication.

Tables, figures, illustrations and their captions are presented both in the main text and as a separate file. If their volume does not allow placement in the main text, their place in the text must be indicated – Table. 1, Fig. 2, etc.

Notes and References

Acknowledgments and notes are written only in the language of the main text – at the end of the text. The place of the notes is marked in the text of the article with Arabic numerals as superscripts, and the notes themselves are formed in a general paragraph as endnotes.

References (if the main text is not in Latin) are listed in two separate paragraphs at the end of the text. In the first paragraph, the literature is listed in the original. In the second paragraph the content of the previous paragraph is repeated in Latin (if original), transliterated or translated.

The list of used literature contains sources that are available for review or reference. The location of all other sources, including the Internet, is in the Notes section, together with additional explanations or information related to the main text.

The presentation of the literary sources is formed in the following order: author, year of publication, title, city of publication and name of the publisher (printing house). The examples below show how this should be done.

Journals

REFERENCES

Nikolov, G. (2018). Marko Polo. Bezsmartno e tvoeto more. *Izdatel*, vol. XX, issue 1, 54 – 58.

In the text this should be referred to as: (Nikolov, 2018). If a certain page needs to be pointed out, it should be preceded by a colon (Nikolov, 2018: 55 – 57)

Books

REFERENCES

Ivanov, A. (2020). *Skritite orazhiya v reklamata*. Sofia: Iztok-Zapad.

In the text this should be referred to as: (Ivanov, 2020). If a certain page needs to be pointed out, it should be preceded by a colon (Ivanov, 2020: 56).

Books/edited proceedings

Carman, T. (2005). On the Inescapability of Phenomenology (pp. 67 – 89). In: Smith, D.W. & Thomasson, A. L. (Eds.). *Phenomenology and Philosophy of Mind*. Oxford: Clarendon Press.

Proofreading

Before publishing the text, the author will receive a proofreading to review and return to the editors within a week. No significant changes to the text are allowed at this stage.

Printing

The publication is announced to the author with a mail containing .pdf of the article. The author can use the imprint of his work for the benefit of their career development or for communication with other researchers.

ИЗДАТЕЛ

„За буквите – О писменехъ“
Университет по библиотекознание и
информационни технологии

ДИРЕКТОР

Доц. д-р Диана Стоянова
бул. „Цариградско шосе“ № 119,
ет. 2, стая 213
София 1784, България
тел.: +359 879 14 83 85
е-поща: d.stoyanova@unibit.bg

PUBLISHER

“Za Bukvite – O Pismeneh”
University of Library Studies and
Information Technologies

DIRECTOR

Assoc. Prof. Diana Stoyanova, PhD
119, Tsarigradsko Shosse Blvd.
fl. 2, room 213
Sofia 1784, Bulgaria
tel.: +359 879 14 83 85
E-mail: d.stoyanova@unibit.bg

Списание „Издател“ излиза два пъти
годишно: книжка 1 – януари – юни;
книжка 2 – юли – декември.
Формат: 70/100/16. Печатни коли: 5.

Publisher Journal is published twice a
year: book I – January – June;
book II – July – December.
Size: 70/100/16. Printed Quires: 5.

ISSN 1310-4624 (Print)
ISSN 2367-9158 (Online)

ISSN 1310-4624 (Print)
ISSN 2367-9158 (Online)

Очакваме вашите предложения за научни публикации и рецензии, които да бъдат публикувани в декемврийската книжка на сп. „Издател“ (2022), на адрес: publisher@unibit.bg